

"Santa Coloma Ciutat Universitaria"

Màrius Rubiralta

Terres marginals i òptims d'equilibri

Josep Maria Cortés

GRAMENETUM

REVISTA DE SANTA COLOMA CIUTAT UNIVERSITÀRIA

núm. 2 / abril del 2019

Sumari

Editorial	_pàg.1
Ciudad intermedia y Universidad: Claves para la construcción de escenarios de sinergia física, económica y sociocultural	_pàg.2
Santa coloma ciutat universitària. Importància de les ciutats mitjanes universitàries per articular el territori	_pàg.10
Tercer congrés català de la cuina 2018-2019	_pàg.22
Terres marginals i òptims d'equilibri	_pàg.28
Llorenç Serra i el "misteri" del pont vell a la Santa Coloma de principis del segle XX	_pàg.30
La situació sociolingüística a Santa Coloma de Gramenet	_pàg.36
El "Noucentisme" de Llorenç Serra i Badosa	_pàg.44
El contramestre de teixits: observacions i regles de treball	_pàg.45

CARTES AL CAE

Estimats lectors,
Estimades lectoras:

La revista Gramenetum neix amb la ferma voluntat de suscitar la reflexió i el debat entorn als temes del món universitari en relació a la nostra ciutat de Santa Coloma. El coneixement no és un compartiment estanc, sinó una riquesa compartida entre les nostres institucions universitàries i els ciutadans i ciutadanes colomencs. És per això que obrim aquest espai per a totes aquelles opinions, suggeriments o consideracions que vulgueu fer arribar a la nostra Redacció. Els textos hauran de tenir una extensió màxima de 30 línies, en tipus de lletra helvètica, times o similar, i anar acompanyats del nom de l'autor o l'autora, així com el número del DNI. S'acceptarà la publicació de cartes anònimes, sempre que l'autor/a especifiqui explícitament la voluntat d'aparèixer amb pseudònim. No s'acceptarà cap text que atempti contra la integritat de persones, col·lectius sensibles o que, en general, continguin insults o qualsevol forma de discriminació o atemptin contra els drets humans.

Esperem les vostres aportacions a:
ciutatuniversitaria@gramenet.cat

GRAMENETUM

Revista Científica del CAE
(Comitè Assessor d'Estudis "Ciutat Universitària").
Coordinador: Joan Carles Mas
Coordinadors del CAE: Dr. Màrius Rubiralta, Dr. Josep Maria Cortés, Pilar López, Joaquin García.
Secretaria de Redacció: Cristina López
Fotografia de portada: Juanjo Marín
Amb la col·laboració de la Direcció de Ciutat Universitària de l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet
ciutatuniversitaria@gramenet.cat
www.gramenet.cat/ciutatuniversitaria

La propietat intel·lectual dels articles, així com la responsabilitat sobre els seus continguts, pertanyen exclusivament i única als autors o autores dels mateixos. Ciutat Universitària només és el vehicle per a la publicació i difusió dels estudis, dossiers i articles cedits per al coneixement global que pretén impulsar la revista. Tot i així, el CAE es reserva el dret d'admissió d'aquells articles que no compleixin amb els criteris o amb la filosofia d'aquesta publicació.

Destacats

Ciudad intermedia y universidad_pàg.2

Pablo Campos

Tercer congrés català de la cuina a Santa Coloma_pàg.22

Màrius Rubiralta i P. Aymaní

El "misteri" del pont Vell_pàg.30

Chema Corral

La situació sociolingüística_pàg.36

Albert Fabà

GRAM

MENETUM

REVISTA DE SANTA COLOMA CIUTAT UNIVERSITÀRIA
núm. 2 / abril del 2019

Editorial

Joan Carles Mas

Coordinador Programa
Santa Coloma Ciutat Universitària

L'acceptació que ha tingut GRAMENETUM 1 en les connexions on-line de la pàgina web i en la distribució dels exemplars d'impressió analògica -es va esgotar ràpidament- són una mostra de l'interès de l'estil que vam encetar en el primer exemplar.

Per tant, des de GRAMENETUM 2, segon exemplar de la sèrie, procurarem mantenir, continuar i ampliar la mateixa línia de contingut de la revista.

Volem ser una publicació per a compartir coneixement i posar-lo a disposició del lector. Una publicació que tingui una forma pròpia de tractar els continguts.

Ens sembla oportú ocupar l'espai buit que hi ha entre ser una revista acadèmica i una revista de noticiari. Ser una revista de divulgació i tractar amb un cert detall i profunditat tant les qüestions teòriques, històriques, científiques com les més quotidianes.

Tenir un marc de contingut innovador, però també de qualitat i rigor, de valoració crítica i informació per a tractar temes que afecten el nostre entorn i el seu espai. Per la ciutat i la nostra societat, observar, analitzar, proposar i com ens projectem més enllà de la ciutat.

Fem una invitació a la col·laboració dels autors i les autores que comparteixin aquest interès. Que ens trametin originals, poder-los avaluar i, si fa el cas, posteriorment, publicar-los.

GRAMENETUM és una publicació gratuïta.

Els articles de la revista es poden copiar, distribuir públicament i utilitzar per a treballs complementaris, tret de quan s'indiqui que no se li pot donar aquest ús. En tot cas, cal que es reconegui i s'informi dels crèdits habituals de l'obra (autors, títol, nom de la revista, col·lectiu editor en la forma que indiquen els autors o la Revista)

Tots els articles, continguts i opinions expressades són responsabilitat dels articulistes o dels col·lectius que els signen i poden, fins i tot, no ser compartits pel CAE, que no se'n fa responsable.

Els articles editorials són els únics textos on la responsabilitat recau en el Comitè assessor d'Estudis (CAE) i la coordinació de la revista.

Ser capaços de tenir
un contingut que sigui
innovador, però també
de qualitat i de rigor.

Ciudad intermedia y Universidad: Claves para la construcción de escenarios de sinergia física, económica y sociocultural

Pablo
Campos

Académico de Número Academia Doctores España.
Doctor arquitecto UPM, en Educación U Salamanca
y catedrático U CEU- San Pablo.

1. FUNDAMENTOS. RELACIÓN UNIVERSIDAD - CIUDAD Y TERCERA MISIÓN

Sobre la naturaleza de los procesos de enseñanza-aprendizaje

La formación integral del ser humano es la misión última de toda institución dedicada a la Educación Superior. Una formación integral que, trascendiendo la impartición de títulos, se ocupe prioritariamente de la construcción de ciudadanos éticamente comprometidos con la sociedad.

Bajo tal premisa, se torna esencial partir de unos fundamentos básicos. En primer lugar, que los procesos de enseñanza-aprendizaje son hechos necesariamente emotivos, donde la empatía entre docente y discente justifica la vocación del primero para con el segundo. Son también hechos sostenidos, por cuanto la adquisición de conocimientos y el goce por el Saber, acompaña al ser humano a lo largo de toda su existencia (como refrenda el Long Life Learning). En tercer lugar, son hechos necesariamente colectivos. Está demostrado que cuando un grupo progresa en conocimientos, las cotas alcanzadas superan siempre a la suma de las individualidades. La formación integral de la persona, a la que contribuyen los profesionales y los entornos familiares y sociales, se alcanza en colectividad, ya que se estimula el contacto humano, verdadero sustento de la creatividad.¹ Como cuarto rasgo, aprender está íntimamente ligado al espacio físico, pues éste actúa como receptáculo de la interacción humana, además de influir directamente en tan trascendental actividad².

Pues si adquirir conocimientos colectivamente, y hacerlo en escenarios reales, propicia el progreso cognitivo, se colige que hay un beneficio directo si cristalizan comunidades de aprendizaje. Tal objetivo puede lograrse bien en conjuntos autónomos (cuyo paradigma es el modelo norteamericano), o bien mediante recintos integrados en el tejido urbano. La ventaja de este segundo planteamiento es la activación de sinergias directas entre universidad y ciudad; de hecho, esta identidad ha sido el rasgo distintivo del escenario europeo durante sus más de nueve siglos de existencia.

Sobre el aprendizaje y su dimensión urbana

La evolución de la universidad muestra unas alternancias en los modelos que ha ido adoptando durante siglos. El moderno se ha articulado sobre la propuesta inglesa del college, la francesa napoleónica, la visión humboldtiana en Berlín y el paradigmático *campus* americano³. En tales concepciones, siempre se ha conjugado un planteamiento académico con uno urbanístico-arquitectónico. A grandes rasgos, dos han sido las pautas que han presidido la evolución de las implantaciones docentes: integración o segregación respecto a la trama urbana. Uno de los problemas que se sufrió en ámbitos internacionales en las décadas posteriores a la Segunda Guerra Mundial fue la errónea importación del referido campus transoceánico. Se construyeron innumerables conjuntos alejados de las áreas metropolitanas, pero descargados del perfil funcional que caracteriza a las verdaderas “ciudades del Saber”. Sin embargo, recientemente se está produciendo un feliz retorno a la seña de identidad que ha marcado la historia universitaria española y europea: la universidad “es” ciudad. Dicho cambio de rumbo ha supuesto la transformación en positivo de no pocas ciudades bajo la reinvención de la presencia universitaria; una metamorfosis que ha sido especialmente impactante en las de tamaño intermedio, donde la presencia de la Educación Superior deja una huella cultural, patrimonial e identitaria más sólida.

¹ SCAGLIA, M. (2004). Creatividad, psicoanálisis y educación. En Varios autores, Creatividad, actitudes y Educación. (pp.85-114). Buenos Aires: Biblos

² ENTWISTLE, N. J., & PETERSON, E. R. (2004). Conceptions of learning and knowledge in higher education. En International Journal of Educational Research, 41(6), 407–428.

³ TURNER, P. V. (1984). Campus. An American planning tradition. Cambridge, MA: The MIT Press

Sobre el impacto de la presencia universitaria en entornos sociourbanos

Un recinto dedicado a la Educación Superior se erige en energía de transformación para su entorno social y urbano, siendo un hecho susceptible de interpretarse bajo varias aproximaciones, incluida la filosófica⁴. De una sucinta revisión de los modelos que han tributado a la integración a lo largo de los siglos se evidencia cómo la presencia universitaria ha promovido procesos de recualificación. Pero dicha evidencia no sólo se circunscribe a los casos consagrados (Salamanca, Valladolid, Santiago, entre otros ejemplos españoles), sino que se observa asimismo en situaciones recientes, como luego se expondrá. La influencia, positiva y multifacética, de un complejo docente sobre su contexto se proyecta en diferentes planos⁵ ⁶. Una convicción refrendada por numerosas voces contemporáneas, defensoras de que la universidad:

⁴ IZQUIERDO URIBE, A. (2005). Ciudad: probabilidad emergente de un organismo vivo. Una aproximación epistemológica a la relación universidad-ciudad en tanto problema filosófico contemporáneo. En Revista Desafíos. Vol. 13. Bogotá, Colombia, pp. 206-237.

⁵ GÓMEZ MENDOZA, J., et.al. (1987). Guettos Universitarios. El Campus de la Universidad Autónoma de Madrid. Madrid: Ed. Universidad Autónoma de Madrid (Col. Bolsillo nº 7)

⁶ TRILLO DE LEYVA, J. L., et.al. (2002). Universidad y Ciudad. Arquitectura de la Universidad hispalense. Sevilla: Universidad de Sevilla

“...proporciona trabajo a pequeñas industrias y al artesanado local; atrae a población residente; favorece el turismo y la valoración de los lugares.”⁷

Partiendo de dicha visión global, debe matizarse que el potencial de influencia está relacionado por el grado de apertura y accesibilidad que posea el conjunto académico. Una universidad cerrada es toda una contradicción en los términos; una universidad abierta genera más sinergias. La accesibilidad remite a dos acepciones: la docente, fomentando el aprendizaje generalizado; la social, facilitando el uso a quienes sufran discapacidades físicas o intelectuales. En este punto, procede recordar la “Estrategia Universidad 2015”, dentro de la cual se señalaba la importancia del contexto físico en la accesibilidad, debiendo generarse entornos que se proyecten como: “...modelo de armonía espacial, sostenibilidad y accesibilidad universal de las personas con discapacidad”⁸. La universidad debe practicar su “apertura”, para despertar sentimientos de pertenencia y atracción desde el exterior. Tras esta breve reflexión sobre las ventajas que aportan los conjuntos accesibles y abiertos, seguidamente se anotan los planos de proyección de estos mismos sobre la ciudad.

En primera instancia, el social. La introducción de la nueva actividad educativa contribuye a la optimización de la comunidad⁹. Y llena con su misión vacíos sociales, reemplazando a veces usos preexistentes: militar, comercial, hospitalario o industrial. La universidad modifica el perfil social, reforzando el sector juvenil local, y espoleando dinámicas de atracción de grupos foráneos. Y dinamiza actividades formativas, incrementando el nivel cultural. En la esfera económica, lo educativo impulsa innumerables beneficios en materia de empleo, servicios, y riqueza cultural¹⁰; ya a inicios del siglo XXI se vislumbraban intensas sinergias con las industrias culturales^{11 12}. La universitaria es una función siempre bienvenida en los sectores metropolitanos donde se inserta, fomentando lo que algún autor ha denominado “economías de proximidad”¹³. En paralelo, propicia el establecimiento de equipamientos, reforzando la cristalización de comunidades de aprendizaje en coordinación con el municipio. A ello se añade el inevitable impacto inmobiliario, pues la universidad es un valioso vecino que eleva la oferta habitacional.

En tercer término, el plano patrimonial¹⁴. La existencia de la universidad se erige en factor restaurador de su propio emplazamiento. Pero actúa con similar energía sobre el contexto. Los mejores ejemplos que ofrece el escenario internacional se han realizado conforme a una sensible intención de enlazar el complejo docente y su contexto urbano¹⁵. Tanto las tramas urbanísticas de interés, como las piezas arquitectónicas o arqueológicas situadas en áreas aledañas experimentan con frecuencia restauraciones que se han inducido por la universidad.

Como cuarta dimensión de su proyección sobre el contexto, debe subrayarse la simbólica. El contraste refuerza el significado, es decir, que la introducción de piezas universitarias emergentes, habitualmente resueltas en clave morfológicamente diferenciada respecto a su zona, difunde una imagen representativa, con la que la población se identifica más fácilmente.

El quinto ámbito de proyección sería el académico e investigador. Las iniciativas pedagógicas e investigadoras realizadas por profesores universitarios son un excelente recurso para acometer reflexiones sólidas sobre la realidad metropolitana, de lo que resultarán criterios de intervención futuros¹⁶.

Y un sexto plano, referente a la Tercera Misión, y la transferencia de resultados a la ciudadanía; como se apuntaba en una publicación ministerial en 2010, durante el desarrollo del Programa “Campus de Excelencia Internacional”^{17 18}:

⁷ REBECCHINI, M. (1981). Progettare L'Università. Roma: Edizioni Kappa, p.29

⁸ Extraído de la “Estrategia Universidad 2015. El camino para la modernización de la Universidad”. Ministerio de Educación, Junio de 2010.

⁹ GAETE QUEZADA R. (2015). Relación de la universidad con la ciudad. Un estudio de caso. En Revista de Ciencias Sociales (Ve), vol. XXI, núm. 2, abril-junio, 2015, pp. 275-287

¹⁰ O'MARA, M. (2012). Beyond town and gown: university economic engagement and the legacy of the urban crisis. En The Journal of Technology Transfer. Vol. 37, N° 2. New York pp.1-17

¹¹ BENDER, T. (1998) Scholarship, local life, and the necessity of worldliness. En: Wusten, H. (ed.), The urban university. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 17-28.

¹² HALL, P. (2000). Cycles of creativity. En Chronicle 2000 Amsterdam/Maastricht summer university, 15-16.

¹³ REIS, J. (2005). Grenoble. Comentario. En Varios autores, Cidadesofia. Cidades universitárias em debate. Coimbra: Edarq. Universidad de Coimbra

¹⁴ WAISMAN, M. (1995). La Universidad en la Ciudad: la recuperación de edificios históricos. En Varios autores, La Ciudad del Saber. Ciudad, Universidad y Utopía. 1293-1993. (pp.63-70). Madrid: COAM

¹⁵ COPPOLA, P., & MANDOLES, D. (1997). L'Architettura delle università. Roma: CDP Editrice

¹⁶ MARCANO REQUENA, F. (2010). Universidad y Ciudad. En Bitácora, 17 (2). Universidad Nacional de Colombia, Bogotá, pp.76-82

¹⁷ CAMPOS CALVO-SOTELO, P. (2010). España-Campus de Excelencia Internacional. Madrid: Ministerio de Educación

¹⁸ CAMPOS CALVO-SOTELO, P. (2011). Identidad, innovación y entorno en la Universidad española. Proyectos de Campus de Excelencia Internacional. Madrid: Ministerio de Educación

“La transformación del sistema productivo anterior en un sistema productivo basado en la innovación, la creatividad y el conocimiento requiere un equilibrio entre los factores que constituyen el conocido Triángulo del Conocimiento –la educación, la investigación y la innovación–, como misiones de la Universidad”. (Ministerio de Educación, 2010) ¹⁹

2. PROPORCIÓN E IMPACTO: IMPLANTACIONES UNIVERSITARIAS EN CIUDADES INTERMEDIAS. LECTURA TRANSVERSAL DE EJEMPLOS DE EXCELENCIA

Toda implantación universitaria heredera de la tradición identitaria europea y española debe afianzar sus vínculos con el entorno. Al hacerlo así, generará un positivo impacto social, económico y urbanístico-arquitectónico, que algunos autores han calificado como “*centro de producción cultural*” ²⁰. La magnitud de este mismo será mayor cuando se observe una proporción entre la escala del recinto y la realidad ciudadana.

Desde hace décadas, se otorga a las ciudades intermedias un considerable interés, siendo objeto de reflexiones relativas a sus especificidades en economía, sostenibilidad, distribución de la población, entre otros temas.

Alguno de dichos estudios se ha centrado en el área metropolitana de Barcelona²¹. Si bien esta acción inductora de promoción ha estado presente en ejemplos históricos, la contemporaneidad muestra casos que ilustran ejemplarmente sobre las ingentes posibilidades del binomio universidad-ciudad, en tejidos de escala intermedia.

¹⁹ Extraído del documento del Ministerio de Educación: “Estrategia Universidad 2015”. Madrid: Ministerio de Educación (2011)

²⁰ INDOVINA, F. (2006). En Bellet, C., & Ganau, J. Ciudad y Universidad. Ciudades universitarias y campus urbanos.

Lleida: Milenio, pp.23-39, p.29

²¹ NEL-LO COLOM, O. (2000). Ciudades intensas. Reflexiones sobre el papel de las ciudades de segunda corona metropolitana en la articulación del área urbana de Barcelona. En Bellet, C. & Llop, J.M. (eds.). Ciudades intermedias. Lleida: Milenio, pp.225-246

Alcalá, crónica de un renacimiento

En Alcalá de Henares, población satélite de Madrid, ha tenido lugar una plausible metamorfosis. Esta población fue antaño cuna de una histórica institución de Educación Superior²². Originalmente fundada en 1293 como Studium Generale, su mayor impulso fue obra del Cardenal Cisneros. En 1499, diseñó la primera planificación universitaria ex novo. Denominada "Civitas Dei", el proyecto fue desplegándose paulatinamente, levantándose un elenco de extraordinarios establecimientos colegiales. Su esplendor académico y patrimonial experimentó un severo revés en 1836, cuando se cerró la Universidad, trasladándose a Madrid. Tras décadas de abandono y ruina, en 1977 se produjo el feliz renacimiento institucional, al fundarse la actual Universidad de Alcalá. Fue decisivo el Rector Manuel Gala, quien impulsó un ejemplar proceso de recuperación de los antiguos colegios, en un paradigmático desarrollo que ha recibido numerosos reconocimientos, como el Premio Europa Nostra (en diversas ediciones; la última en 2018 por la rehabilitación de la fachada del Colegio san Ildefonso), y el reconocimiento de la UNESCO como Patrimonio de la Humanidad en 1998.

La ciudad alberga una población cercana a los 195.000 habitantes, con unos 28.000 universitarios. Bajo una mirada humana, los alcalaínos, estudiantes o no, han sido testigos en los últimos años de una metamorfosis patrimonial, económica y urbanística de la urbe. De una situación de obsolescencia y ruina de las estructuras históricas que aportaron antaño su mayor significado cultural, se ha transitado hacia un perfil de ciudad vibrante, donde el legado del ayer se ha reconvertido en símbolo de futuro. Y una ciudad que ha crecido en el plano dimensional, económico y cultural, manteniéndose como urbe de tamaño intermedio en la periferia oriental de la capital de España, e icono internacional del binomio universidad-ciudad.

²² RIVERA BLANCO, J. (coord.) (2012). Universidad de Alcalá. Alcalá de Henares: Universidad de Alcalá

Cartagena, irrupción y compromiso

La Universidad Politécnica de Cartagena, que fue fundada en 1998, posee una población estudiantil cercana a los 7.000 alumnos, frente a unos 215.000 habitantes en la ciudad.

Desde su génesis, se abrió un debate sobre su modelo de implantación. Frente a una postura que habría supuesto la construcción de una sede segregada, felizmente se optó por instalar los nacientes espacios físicos en pleno corazón urbano. La decisión estuvo marcada por un fuerte compromiso de la institución para con una ciudad que, pese a su trimilenario legado histórico, sufría en muchas zonas de su casco antiguo un imperdonable abandono. Cartagena poseía un patrimonio secular fenicio, romano y cartaginés, al que se sumaban valiosas estructuras neoclásicas, y otras más contemporáneas, como la obra de Víctor Beltrí (discípulo de Gaudí), o la huella del "Proyecto de Ensanche, Reforma y Saneamiento" de 1896. Entre los elementos cuya ruina resultaba más dolorosa estaba el Teatro Romano, la trama urbana entorno a la colina de Despeñaperros, o el Anfiteatro Romano, junto a diversas piezas neoclásicas. La irrupción del nuevo uso, canalizado mediante una planificación intencionada (Plan Director y Plan Especial de Reforma Interior CA-4) ha inducido una extraordinaria recuperación patrimonial. Entre las actuaciones más llamativas está la adaptación de arquitecturas del XVIII (Cuartel de Antiguones y Hospital de Marina), o el CIM, anexo al Arsenal. A ello se suma la regeneración del sector acodalado entre las calles Ángel y Alto (que desembocan en la Plaza de la Merced), donde se han descubierto y puesto en valor restos romanos.

Hoy, dos décadas después de su creación, la UPCT ha obrado una mágica revitalización de un casco histórico trimilenario, que antaño yacía abandonado a los ojos de una ciudadanía que contemplaba resignada el olvido de sus gestos²³. (Queda pendiente la recuperación del Anfiteatro Romano, que yace bajo tierra en el corazón universitario).

²³ CAMPOS CALVO-SOTELO, P. (2000). Cartagena, Ciudad del Saber. En Arquitectura-COAM, N° 320, pp. 78-80

Cartagena es, pues, la crónica de un compromiso. La Universidad ha impregnado a la metrópoli con una emergente seña de identidad, que trasciende los estrictos límites de las expuestas intervenciones puntuales. Un proyecto patrimonial que, aunando ambición y razón, ha regalado a la antigua Carthago Nova una nueva realidad, en un

proceso que mereció el Premio Víctor Beltrí. Dicho galardón quiso reconocer el desarrollo ejemplar de la UPCT, en virtud de su: “acertada implantación en la ciudad, que ha supuesto un impulso fundamental en la regeneración y revitalización del centro histórico de Cartagena, recuperando el concepto de universidad integrada en la ciudad como componente urbanístico de primer orden, dinamizador y generador de actividad y calidad urbana”²⁴

²⁴ Premio “Víctor Beltrí” - Colegio oficial de Arquitectos de la Región de Murcia (COAMU) – Junio de 2015.

Dos testimonios internacionales

El panorama mundial muestra dos casos recientes que ilustran muy expresivamente acerca del efecto que sobre una ciudad intermedia produce la implantación de complejos dedicados a la Educación Superior. En Vila Real se ha desarrollado una fusión de identidad universitaria y urbana, con un proyecto pedagógico y medioambiental que ha promovido el desarrollo regional en torno a esta población portuguesa. La Universidad Trás os Montes e Alto Douro (UTAD), creada en 1986 y asentada en un recinto periférico, alberga unos 8.000 estudiantes, frente a los 50.000 habitantes locales. Desde su génesis, la UTAD aspira a la cristalización de una realidad comprometida con el entorno docente, investigador y social. Contiene un gran Jardín Botánico, abierto al entorno, donde prima la escala humana y el valor del detalle natural. Con ello, se ha convertido casi en un “*Campus botánico*”, donde priman las cuestiones agrícolas y alimentarias²⁵. La influencia de la UTAD invade la vida cultural de la ciudad. Como muestra de las sinergias con los agentes locales, las residencias se establecieron dentro del área municipal central, incrementando así la interacción entre Universidad-Ciudad.

Manizales es una metrópoli colombiana ubicada en un entorno orográfico y cultural de alta significación. La población se acerca a los 400.000 habitantes, incluyendo unos 45.000 estudiantes, de las seis instituciones locales: Universidad de Caldas, Universidad Católica de Manizales, Universidad Autónoma de Manizales, Universidad Nacional de Colombia, Universidad de Manizales y Universidad Católica Luis Amigo.

Hace escasos años, se puso en marcha la iniciativa “Manizales Campus”, que aspira a transformar la urbe en una plena ciudad universitaria, agrupando a las seis universidades bajo pautas comunes: calidad de vida, movilidad, seguridad, economía, convivencia, inclusión, paisaje cultural cafetero, y alianza de agentes públicos y privados. Tales principios aspiran a convertir a Manizales en 2032 en la “*Capital Universitaria del conocimiento, el emprendimiento y la innovación*”²⁶. Como primer impacto positivo, en 2012, el paro se situaba en el 16 %, pero en 2016 se había reducido al 8,7 %, en una progresión paralela a las matriculaciones universitarias, que crecen en torno a un 6% anual.²⁷

²⁵ CASTRO, L. F. (2005). Os Jardins da Universidade de Trás-os-Montes e Alto Douro. UTAD - Universidade de Trás-os-Montes e Alto Douro.

²⁶ Fuente: “Manizales Campus Universitario” (documento elaborado por la alianza de universidades, 2017)

²⁷ Fuente: “Cómo vamos. Educación Superior” (documento elaborado con la Fundación Luker, 2017)

3.-CLAVES DE FUTURO: REFERENCIA, PLANIFICACIÓN Y CONSENSO

Las ciudades intermedias son estructuras de asentamiento que ofrecen a su población ingentes ventajas, tanto de carácter funcional, económico o logístico. Pero muy singularmente a otras más vinculadas a la formación integral; e incluso a los sentimientos:

“Las ciudades medias y pequeñas tienen como rasgo diferencial una mayor proximidad a la vivencia de lo local, un mayor sentimiento de identificación del vecino con su lugar”²⁸

Pues bien, para la nombrada identificación con el lugar, universidad y ciudad están llamadas a coordinarse, afianzando la anterior virtud mediante la cristalización de un sentimiento de pertenencia. Las ventajas de dicha coordinación trascienden el plano afectivo, entrando de lleno en el terreno del progreso sociocultural, económico y patrimonial. Ambas entidades pueden dialogar en diversos planos; y dicho diálogo será tanto más fecundo cuanto más se desarrolle como resultado de una planificación que conciba la mutua fusión como un cuerpo político organizado²⁹. Dicho diálogo podrá ser ejemplar, pudiendo adquirir los valores inherentes al concepto de “*Campus Didáctico*”³⁰.

¿Cómo resolver con eficacia el dilema de la estrategia evolutiva de las ciudades intermedias, y la influencia de lo universitario en ello?

Partiendo de las lecciones que dejó el planificador Richard Dober³¹, ha de anotarse la necesidad de un paso previo: recurrir siempre a la investigación en referencias válidas, extraíbles del fecundo legado del devenir histórico. Y seleccionar aquellos rasgos que, previa su adaptación a las circunstancias del lugar concreto de que se trate, puedan alumbrar el proceso de ideación.

Generado un bagaje cultural orientado, se puede proceder a la planificación. Es una acción imprescindible para avalar una evolución global coherente de la urbe, en la que participen agentes públicos y privados, compaginando las directrices políticas con las urbanísticas y arquitectónicas³². Y su utilización en las implantaciones universitarias.

²⁸ ARIAS GOYTRE, F. (2000). Políticas de sostenibilidad en España. Las ciudades medias. En Bellet, C. & Llop, J.M. (eds.). Ciudades intermedias. Lleida: Milenio, pp. 269-286, p.270

²⁹ LEOPOLDO E SILVA, F. (2004). Universidade, Cidade, Cidadania. En Varios autores, Ciudades Universitarias: patrimonio urbanístico e arquitetónico da USP. (pp.89-94). Universidad de Sao Paulo

³⁰ CAMPOS CALVO-SOTELO, P. (2017). El paradigma del Campus Didáctico: revisión conceptual y proyección en los espacios físicos de la Universidad. Ediciones Universidad de Salamanca

³¹ DOBER, R. (1996) Campus planning. Ann Arbor, MI: Society for College and University Planning

³² BELLET SANFELIU, C., & LLOP TORNÉ, J.M. (2000). Ciudades intermedias y organización mundial. En Bellet, C. & Llop, J.M. (eds.). Ciudades intermedias. Lleida: Milenio, pp. 325-347

La planificación es trascendental cuando su ámbito de aplicación abarca el ensamblaje universitario y el municipal. En paralelo, la coyuntura actual haría incomprensible (al menos en España y Europa) un proyecto que no apostase por la imbricación, la cual debe organizarse racionalmente. Resulta decisivo acometer una labor planificadora que ponga de acuerdo las políticas municipales o autonómicas con las propias de la institución académica. Al promover la vinculación entre comunidad universitaria y comunidad urbana, se pueden disminuir las inversiones y los costes de mantenimiento, e incrementar su rentabilidad de utilización por la población local.

Es igualmente aconsejable armar un consenso entre los colectivos afectados, que traerá como resultado un mayor índice de identificación de los diferentes grupos y agentes en la propia planificación. Y cuya máxima expresión sería la coordinación universitario-urbana. La ordenación del suelo es obligatoria para los municipios, pero no para la universidad, donde queda a criterio de cada equipo rectoral. Por ello, existe un innegable beneficio en integrar la planificación universitaria no reglada en la elaborada por el Ayuntamiento competente o la Comunidad Autónoma (en el caso español). Actuando así, se incrementaría la identidad común, construyéndose entornos de mayor vitalidad y sostenibilidad funcional y económica, como ya se ha apuntado. Es tiempo, pues, de reclamar consensos entre agentes, que se traduzcan al plano. Con ello, se consolidará la postura integradora entre universidad y ciudad, máxime dentro de las dinámicas de innovación que fomentan la Tercera Misión y el consecuente incremento de las sinergias.

Cuando se plantea la génesis o la transformación de un recinto universitario, es necesario actuar con la consciencia de que se inaugura una dinámica de recualificación capaz de impulsar beneficios en diversos planos. Combinando la reflexión razonada con el afán intelectual, se habrá de intervenir en cada situación bajo un intenso estudio de las circunstancias que puedan concurrir, para extraer el máximo beneficio a universidad y ciudad; parafraseando al arquitecto chileno Enrique Browne, propiciando un fecundo y dinámico diálogo entre el “espíritu del tiempo” y el “espíritu del lugar”³³.

³³BROWNE, E. (1988). Otra Arquitectura en América Latina. México: Ed. Gustavo Gili

Referencias bibliográficas

- ARIAS GOYTRE, F. (2000). Políticas de sostenibilidad en España. Las ciudades medias. En Bellet, C. & Llop, J.M. (eds.). Ciudades intermedias. Lleida: Milenio, pp. 269-286
- BELLET SANFELIU, C., & LLOP TORNÉ, J.M. (2000). Ciudades intermedias y organización mundial. En Bellet, C. & Llop, J.M. (eds.). Ciudades intermedias. Lleida: Milenio, pp. 325-347
- BENDER, T. (1998) Scholarship, local life, and the necessity of worldliness. En: Wusten, H. (ed.), The urban university. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 17-28.
- BROWNE, E. (1988). Otra Arquitectura en América Latina. México: Ed. Gustavo Gili
- CAMPOS CALVO-SOTELO, P. (2000). Cartagena, Ciudad del Saber. En Arquitectura-COAM, N° 320, pp. 78-80
- CAMPOS CALVO-SOTELO, P. (2010). España-Campus de Excelencia Internacional. Madrid: Ministerio de Educación
- CAMPOS CALVO-SOTELO, P. (2011). Identidad, innovación y entorno en la Universidad española. Proyectos de Campus de Excelencia Internacional. Madrid: Ministerio de Educación
- CAMPOS CALVO-SOTELO, P. (2017). El paradigma del Campus Didáctico: revisión conceptual y proyección en los espacios físicos de la Universidad. Ediciones Universidad de Salamanca
- CASTRO, L. F. (2005). Os Jardins da Universidade de Trás-os-Montes e Alto Douro. UTAD - Universidade de Trás-os-Montes e Alto Douro.
- COPPOLA, P., & MANDOLESI, D. (1997). L'Architettura delle università. Roma: CDP Editrice
- DOBER, R. (1996) Campus planning. Ann Arbor, MI: Society for College and University Planning
- ENTWISTLE, N. J., & PETERSON, E. R. (2004). Conceptions of learning and knowledge in higher education. En International Journal of Educational Research, 41(6), 407-428.
- FRIJHOFF, W. (1986). La Universidad como espacio de mediación cultural. Historia de la Educación. Revista interuniversitaria, 1986, 41-60
- GAETE QUEZADA R. (2015). Relación de la universidad con la ciudad. Un estudio de caso. En Revista de Ciencias Sociales (Ve), vol. XXI, núm. 2, abril-junio, 2015, pp. 275-287
- GÓMEZ MENDOZA, J., et.al. (1987). Guettos Universitarios. El Campus de la Universidad Autónoma de Madrid. Madrid: Ed. Universidad Autónoma de Madrid (Col. Bolsillo n° 7)
- HALL, P. (2000). Cycles of creativity. En Chronicle 2000 Amsterdam/Maastricht summer university, 15-16.
- INDOVINA, F. (2006). En Bellet, C., & Ganau, J. Ciudad y Universidad. Ciudades universitarias y campus urbanos. Lleida: Milenio, pp.23-39
- IZQUIERDO URIBE, A. (2005). Ciudad: probabilidad emergente de un organismo vivo. Una aproximación epistemológica a la relación universidad-ciudad en tanto problema filosófico contemporáneo. En Revista Desafíos. Vol. 13. Bogotá, Colombia, pp. 206-237.
- LEOPOLDO E SILVA, F. (2004). Universidade, Cidade, Cidadania. En Varios autores, Cidades Universitárias: patrimônio urbanístico e arquitetônico da USP. (pp.89-94). Universidad de Sao Paulo
- MARCANO REQUENA, F. (2010). Universidad y Ciudad. En Bitácora, 17 (2). Universidad Nacional de Colombia, Bogotá, pp.76-82
- O'MARA, M. (2012). Beyond town and gown: university economic engagement and the legacy of the urban crisis. En The Journal of Technology Transfer. Vol. 37, N° 2. New York pp.1-17
- NEL-LO COLOM, O. (2000). Ciudades intensas. Reflexiones sobre el papel de las ciudades de segunda corona metropolitana en la articulación del área urbana de Barcelona. En Bellet, C. & Llop, J.M. (eds.). Ciudades intermedias. Lleida: Milenio, pp.225-246
- REBECCHINI, M. (1981). Progettare L'Università. Roma: Edizioni Kappa
- REIS, J. (2005). Grenoble. Comentario. En Varios autores, Cidadesofia. Cidades universitárias em debate. Coimbra: Edarq. Universidad de Coimbra
- RIVERA BLANCO, J. (coord.) (2012). Universidad de Alcalá. Alcalá de Henares: Universidad de Alcalá
- SCAGLIA, M. (2004). Creatividad, psicoanálisis y educación. En Varios autores, Creatividad, actitudes y Educación. (pp.85-114). Buenos Aires: Biblos
- TRILLO DE LEYVA, J. L., et.al. (2002). Universidad y Ciudad. Arquitectura de la Universidad hispalense. Sevilla: Universidad de Sevilla
- TURNER, P. V. (1984). Campus. An American planning tradition. Cambridge, MA: The MIT Press
- WAISMAN, M. (1995). La Universidad en la Ciudad: la recuperación de edificios históricos. En Varios autores, La Ciudad del Saber. Ciudad, Universidad y Utopía. 1293-1993. (pp.63-70). Madrid: COAM

Santa coloma ciutat universitària

Importància de les ciutats mitjanes universitàries per articular el territori

Marius
Rubiralta

Prof. Depart. Nutrició, Ciències Alimentació
i Gastronomia Fac Farmàcia i Ciències Alimentació.
Universitat de Barcelona.
Director Campus Alimentació Torribera (2012-2016)

Els lligams entre ciutat i universitat són complexos. Ho han estat històricament en aquelles ciutats que han sigut capdavanteres en crear models simbiòtics com les procedents d'institucions medievals: Bolonya, Coïmbra, Salamanca, Lovaina, Oxford i París. També ho ha viscut Barcelona, que tot i algunes discontinuïtats, és seu universitària des de 1450 amb la Universitat de Barcelona. La descripció de com la ciutat ha incidit en el creixement de la universitat, i de com aquesta ha influït en la modernització de la ciutat, actuant com agent de creixement i remodelació del teixit urbà, ha estat descrit per autors com Carles Carreras (2001) o Carme Bellet (2010) ¹.

Molts estudis de desenvolupament econòmic han buscat en la interacció entre ciutat i universitat l'explicació de fórmules d'èxit utilitzant diferents aproximacions. Entre elles, trobem les aproximacions de Manuel Castells (1994) amb els complexos i districtes industrials, ² l'aproximació de Julie Wagner (2014) dels districtes innovadors tecnològics, ³ el nou concepte de Citynomics⁴ de Miquel Barceló o la més moderna aproximació de la interacció entre els Campus Universitaris, les ciutats i els processos d'innovació. ⁵ L'agregació de múltiples actors (Quàdruple Hèlix) per estimular sectorialment (biotecnologia i biomedicina) la innovació a través de les interaccions entre nou coneixement (recerca i transferència) i la Barcelona Metropolitana es va poder observar amb la creació de parcs científics i tecnològics per part de les universitats, com per exemple el Parc Científic de Barcelona PCB-UB 1998-2018, i en la creació d'importants instituts de recerca biomèdica per part de les administracions. El paper de les universitats com a agents de canvi en regions i ciutats ha estat àmpliament estudiat. Cal fer esment dels treballs realitzats per la Càtedra Universitat i Regió del Coneixement de la Universitat Rovira i Virgili, que ha desenvolupat, a nivell social, el concepte d'universitat cívica⁶ com aquella que té un paper actiu en el desenvolupament

¹ (a) CARRERAS, C., "La universitat i la ciutat", Aula Barcelona, Barcelona, 2001. (b) BELLET, C., Ed., "La Universitat de Lleida en la ciutat i el territori" 2010.

² CASTELLS, M., i HALL, P., "Tecnópolis del mundo. La formación de los complejos Industriales del siglo XXI", Alianza Editorial, Barcelona, 1994.

³ KATZ, B., i WAGNER, J., "The rise of innovation districts", Metropolitan Policy Programa at Brookings, 2014. [www.brookings.edu/metro]

El concepte de campus universitari apareix per primera vegada en el segle XVIII a la ciutat de Princeton en 1774.

⁴ BARCELÓ, M., "Citynomics: Economía, Innovación y Territorio", Innopro Publishing, Barcelona, 2016.

⁵ CURVELO MAGDANIEL F.T.J. "Campuses, Cities and Innovation: 39 International cases accommodating tech-based research" (Den Heijer, A. C., Arkesteijn, M.H., i De Jonge, H. Eds.) Delft: TU Delft, Faculty of Architecture, Department of Management in the Built Environment. 2017.

⁶ CAI, Y., "John Goddard and Paul Vallance: The University and the City", Higher Educ., 68, 319-321, 2014.

de la ciutat evidenciant un impacte directe en la societat i l'economia de la zona d'influència. Així, s'han descrit casos d'èxit d'universitats que han interaccionat amb diferents agents locals o territorials amb la finalitat de promoure el desenvolupament social i econòmic responsable i que han siguts determinants en la formació d'ecosistemes d'innovació.

2. EL CONCEPTE DE CIUTAT MITJANA.

Més del 60% de la població del món viu en ciutats mitjanes i només unes 450 ciutats tenen més d'un milió habitants. La seva importància radica no només en la seva dimensió demogràfica, sinó també per un conjunt de valors qualitatius que han estat explicats reiterades vegades per J. M. Llop, director de la càtedra UNESCO de Ciutats Mitjanes de la Universitat de Lleida amb la voluntat de donar valor a aquestes ciutats. A nivell quantitatiu no hi ha una mida estandarditzada per classificar una ciutat mitjana però, en general a Europa podem entendre que estan representades per ciutats de menys de 500.000 habitants. A nivell de Catalunya i Espanya, segurament caldria referir-se a menys de 300.000 habitants (vegi's Taula 1).

La importància d'aquestes ciutats mitjanes es deu avui al paper d'enllaç que realitzen entre les grans metròpolis, les ciutats petites i les àrees rurals. Son doncs fonamentals en l'articulació del territori tal com pots observar-se a nivell de Catalunya, a partir d'una intermediació social, econòmica, de serveis (de salut i educació), d'habitatges i de llocs de treball. Cal tenir en compte que els elements de governança ciutadana són més valorats en ciutats mitjanes que en grans megàpolis, on la participació del ciutadà pot arribar més eficaçment i influir en polítiques de sostenibilitat, en la seva triple mirada - econòmica, social i mediambiental - i de cohesió social.

2. Ciutats Universitàries i campus universitaris

2.1. El Concepte de Campus Universitari ⁷

El concepte de campus universitari apareix per primera vegada en el segle XVIII a la ciutat de Princeton en 1774 referint-se a uns terrenys que envoltaven Nasau Hall com a seu universitària. Ha d'entendre's "campus" com un

La missió de la universitat considera també la relació amb la societat a la que es deu i per això és natural la històrica relació entre universitat i el món local.

entorn geogràfic, espai municipal o recinte dedicat a les activitats característiques de les funcions de les universitats. No obstant, el concepte de campus va més enllà del fet físic o urbanístic ja que incorpora àmbits educatius, de relació interpersonal o vida universitària, i més recentment amb un conjunt de serveis que faciliten la realització de les tres funcions de les institucions d'educació superior (formació, recerca i transferència)

Tot i que històricament moltes ciutats han crescut amb una forta activitat universitària "intramurs" el seu creixement ha fet necessari obrir nous campus fora de la zona urbana original. Igualment, diverses universitats amplien les seves instal·lacions creant "campus universitaris" satèl·lits a partir d'aliances estratègiques amb ciutats mitjanes que busquen en la incorporació d'activitats universitàries, tot i ser limitades, la conversió de ciutat en ciutat del coneixement.

⁷(a) CAMPOS CALVO-SOTELO, P., Ed., "The Journey of Utopia. The story of the first American style campus in Europe", (b) CAMPOS CALVO-SOTELO, P., i CUENCA, F., "Memoria e innovación en los espacios físicos de la educación superior. La contribución del límite arquitectónico". (c) CAMPOS CALVO-SOTELO, P., "La contribución de la arquitectura a la formación humana en la universidad", Real Academia de Doctores de Madrid, Madrid, 2017.

La incorporació del concepte de "Societat del Coneixement"⁸, més genèricament denominada "societat basada en el coneixement i la informació" va ser vinculada des de les instàncies europees al projecte social europeu. La Comissió Europea ha estat des de l'any 2000 atenta al paper que tenia que jugar la Universitat Europea en la construcció de la Europa del Coneixement⁹. Posteriorment es va lligar la modernització de la Universitat amb el nou paper que podia tenir en la Societat i l'Economia del Coneixement¹⁰. Especialment estreta va ser l'evolució de la Societat de Coneixement i el paper de les noves ciutats que buscaven en el coneixement un distintiu de modernitat. A partir d'aquest moment totes les ciutats mitjanes han buscat el compromís amb alguna universitat amb la finalitat d'integrar-ne algun dels seus campus. Les ciutats del coneixement es transformaran ben aviat en "smart cities" o ciutats intel·ligents (2006).

Les autoritats europees es preocupaven de formular les següents preguntes: "com aconseguir que les universitats contribueixin de forma més adequada a les necessitats i estratègies locals i regionals" o "com establir una més forta col·laboració entre la universitat y el sector productiu per fer possible una economia basada en el coneixement". Les estratègies de les ciutats del coneixement seran les futures estratègies de transformació en Ciutats Universitàries. El paper de les ciutats mitjanes en l'evolució del concepte de Ciutat del Coneixement¹¹ es deu a la relació entre el coneixement i la competitivitat territorial. La ciutat és l'àmbit on s'acumula un major nombre d'entitats i institucions relacionades amb el coneixement, entre elles les universitats.

2.2. El Concepte de "Ciutat Universitària"

La importància del concepte i estudi de "Ciutat Universitària" es veu reflectida en l'article del professor Pablo Campos Calvo-Sotelo en aquest mateix número de la revista Gramenetum 2019 i que porta el títol "Ciudad intermedia y Universidad: claves para la construcción de escenarios de sinergia física, económica y sociocultural". El professor Campos ens aporta la mirada de l'expert universitari, d'arquitecta i de pensador espanyol que ha promogut la revisió del paper dels campus d'excel·lència del sistema universitari espanyol a nivell urbà i territorial. Aquesta mirada és totalment complementària amb l'aportació que han fet Bellet i Ganau com a resultat de la VIII setmana d'estudis urbans de Lleida de l'any 2000.¹² Un publicació fonamental per entendre a Catalunya el que han significats les relacions entre els ens locals i les universitats, i de forma molt especial les ciutats mitjanes i els Campus universitaris.

⁸ SERRANO, A., i CRESPO, E., "El discurso de la Unión Europea sobre la Sociedad del Conocimiento", Reis, 2002 JSTOR.

⁹ COMISIÓN DE LAS COMUNIDADES EUROPEAS, "El papel de las universidades en la Europa del Conocimiento", COM (2003)58final. Bruselas

¹⁰ (a) GARCÍA PEÑALVO, F. J., "La Universidad en la Sociedad del Conocimiento", GRUPO GRIAL Proyectos Docentes, 2018 [<http://repositorio.grial.eu/handle/grial/1191>]. (b) CASAS ARMENGOL, M., "Nueva universidad ante la Sociedad del Conocimiento (RUSC)", (artículo en línea), Revista de Universidad y Sociedad del Conocimiento, 2 (2) 2005.

¹¹ ROMEIRO, P.; MÉNDEZ GUTIÉRREZ DEL VALLE, R. "Las ciudades del conocimiento: revisión crítica y posibilidades de aplicación a las ciudades intermedias". Diez años de cambios en el Mundo, en la Geografía y en las Ciencias Sociales, 1999-2008. Actas del X Coloquio Internacional de Geocrítica, Universidad de Barcelona, 26-30 de mayo de 2008. <<http://www.ub.es/geocrit/-xcol/407.htm>>

¹² BELLET, C. i GANAU, J. Eds., "Ciudad y Universidad. Ciudades universitarias y campus urbanos" Lleida, Ed. MILENIO, 2006.

El paper de les universitats, o dels seus campus, en les economies locals i en la millora de la cohesió social (dimensió social de la universitat) ha estat ben estudiat en els darrers anys, en especial a través del Pla Estratègic Metropolità de Barcelona. La influència del coneixement en la millora de la qualitat de l'ocupació, la creació de nous llocs de treball i la millora de la competitivitat i la innovació empresarial (a través dels parcs científics i centres de recerca d'excel·lència) ha sigut, en general, acceptada. Els estudis han descrit l'adaptació de les universitats en el sistema organitzatiu territorial a Catalunya que afavoreix un model d'externalitats positives vinculades al territori i que ha buscat, en certs moments l'especialització i la cooperació dels diferents campus universitaris.

La missió de la universitat considera també la relació amb la societat a la que es deu i per això és natural la històrica relació entre universitat i el món local. No obstant, la universitat és una institució no homogènia i es per això que el nombre de models de Ciutats Universitàries és nombrós. Hi ha universitats que queden "dissoltes" en grans ciutats o ciutats mitjanes on la universitat és la seva raó de ser, com per exemple Bolonya o Salamanca. Altres universitats es troben localitzades al centre neuràlgic de la ciutat o es dissenyen allunyades de les grans capitals. Hi ha també universitats concentrades en un districte o disperses en diverses ubicacions o districtes urbans. En totes els casos la universitat o un dels seus campus es beneficia de l'entorn atractiu i de qualitat de la ciutat i aprofita com usuari especial el terreny urbà, el transport i altres serveis.

La repercussió econòmica de la presència d'una universitat o d'un campus universitari en l'economia local d'una ciutat mitjana va més enllà dels retorns directes (despeses locals produïdes per la universitat o campus, el seu professorat i els estudiants) produint retorns indirectes sobre el desenvolupament econòmic, la millora de la formació i la cultura dels ciutadans, i una més ràpida incorporació de nous coneixements sobre l'alimentació, la salut i la sostenibilitat.

2.2.1. Ciutats Universitàries mitjanes amb seu universitària.

A la taula 1 es pot observar el conjunt de ciutats mitjanes catalanes ordenades per la seva dimensió i estudiades com a ciutats mitjanes que disposen d'un campus universitari a diferència dels que són capitals de província i disposen de la seu principal d'una universitat territorial (UdG, UdL, URV).

2.2.2. Ciutats Universitàries mitjanes amb un campus satèl·lit

Altres ciutats mitjanes presenten una situació, no de seu d'una universitat, sinó únicament la presència d'un campus, en molts casos, especialitzat. Un exemple clar el tenim amb la major ciutat mitjana Hospitalet amb un entorn de coneixement especialitzat en salut i alimentació. Taula 1. Ciutats universitàries mitjanes basades en el coneixement i la innovació (2017).

Taula. Ciutats universitàries mitjanes basades en el coneixement i la innovació (2017)

Ciutat	Nom campus	Habitants	Universitats	Altres centres
L'HOSPITALET	L'Hospitalet Ciutat Universitària	257.349	UB	IDIBELL, ICO, Planeta Uni.
TERRASSA	Terrassa Universitària	216.428	UPC/UB	ESCAC-UB, UAB, UOC, UNED
BADALONA	(1)	215.848	UAB	Campus Biomèdic Can Ruti
SABADELL	(2)	209.931		
LLEIDA		137.327	UdL	
TARRAGONA	Tarragona, Reus, Terres de l'Ebre	131.507	URV	
MATARÓ	Tecnocampus Mataró	126.127	UPF	Tecnocampus Salut
SANTA COLOMA G.	Santa Coloma, Ciutat Universitària	117.597	UB	UB-UNED-FHES-HSM/EMT
REUS	URV	103.123	URV	IRTA-CTNS.
GIRONA		99.013	UdG	
SANT CUGAT	ESADE-CREÀPOLIS	89.516	URL	ESADE
CORNELLÀ		86.610		
SANT BOI LL.	Campus 365 (2002)	82.142		
RUBÍ				
MANRESA	Campus Manresa	75.152	UVic i CC	UPC-FUB-UOC-VIC
VILANOVA I LA GELTRÚ	Campus Universitari de la Mediterrània	66.077	UPC	
VILADECANS	(3)	65.993		
CASTELLDEFELS	Campus de Castelldefels	65.954	UPC	
VIC	Campus Vic	43.964	Uvic i CC	
IGUALADA	Campus Universitari d'Igualada-UDL (2017)	39.316	UdL	
SANT ADRIÀ del BESÒS	Campus Diagonal-Besòs (2017)	36.624	UPC	

2.2.3. La Universitat com a actor transformador de les ciutats

Les universitats poden ajudar a transformar les ciutats a partir de diferents funcions i de la grandària de la ciutat. És important, per això, que hi hagi un bon encaix entre l'especialització de la universitat i les necessitats de la ciutat en que si relaciona.

a) La Universitat com actor transformador urbanístic de la ciutat

L'exemple més característic a Catalunya ha sigut el Campus del Poblenou de la Universitat Pompeu Fabra. L'antic conjunt fabril de Ca l'Aranyó està situat al cor del districte tecnològic del 22@, al barri del Poblenou. Els edificis originals van ser construïts en la dècada de 1870, a Sant Martí de provençals, segons els models de l'escola de Manchester i la seva construcció va respectar les alineacions del Pla Cerdà de l'exemple de la ciutat de Barcelona. La remodelació actual és obra de Josep Benedito i Ramon Valls (2009), que van rebre el premi Ciutat de Barcelona d'arquitectura i urbanisme concedit al conjunt de la illa (2008). Altres accions similars han tingut lloc a les ciutats seus de les universitats de Lleida i Girona i a través de la Universitat Rovira i Virgili a la ciutat de Tarragona.

b) La Universitat com actor de transformador social i promotor de dinamisme econòmic de la ciutat

c) La Universitat com actor dinamitzador cultural de la ciutat

Exemple del Campus de les Humanitats de la Universitat de Barcelona....

e) La Universitat com actor de difusió de coneixement i promotor d'innovació de la ciutat.

Exemple de Barcelona com a clúster europeu biomèdic a partir de la relació entre l'empresa i els diferents campus biomèdics que es reparteixen a la zona metropolitana de Barcelona on hi trobem universitats (Facultats de Medicina i de Ciències de la Salut), centres i instituts de recerca, i Hospitals universitaris.

Les universitats poden ajudar a transformar les ciutats a partir de diferents funcions i de la grandària de la ciutat.

2.2.4. Internacionalització i Excel·lència dels Campus Universitaris

La promoció de l'excel·lència dels campus universitaris i la seva implicació en el desenvolupament local i territorial ha estat desenvolupada amb l'aplicació de polítiques públiques estatals a partir de 2007 i 2008 a una part dels països europeus. El programa capdavanter va ser el German Excellence Initiative (2007-2017),¹³ un instrument encaminat a promoure la recerca i la internacionalització com a eix per aconseguir una major visibilitat internacional dels millors ecosistemes amb campus universitaris i centres de recerca, i una potenciació sectorial del llocs on s'han ubicats aquest entorns d'excel·lència. Fins l'any 2016 s'havien aprovat 43 ecosistemes sectorials (clústers) d'excel·lència que articulen el conjunt del territori d'Alemanya amb els campus universitaris.

¹³ BELOV, V., i GOVOROVA, N., "Role of the universities in contemporary higher education –The German Excellence experience", SHS web of Conferences, 29, 1-4, 2016.

A França utilitzant el Programme d'Investissements d'Avenir (PIA) (2008-2018) una acció de promoció financera voluntària i competitiva amb la finalitat que universitat i ciutat establissin un pla estratègic de futur. Els programes van evolucionar amb la següent succedició: a) Pôle de Recherche et d'Enseignement Supérieur; b) PIA1: Pôles d'Excellence. Plan Campus (Opération Campus). Campus Plateau de Saclay. c) PIA2: Écosystèmes d'Excellence. d) PIA3: Campus d'Excellence. LABEX (Laboratoires d'Excellence) & Federation IDEX (Initiatives d'Excellence). Les ciutats mitjanes universitàries que es van beneficiar d'aquest programa i que han canviat la seva visió de ciutat del coneixement són Montpellier, Grenoble, Estrasburg, Tolosa, entre d'altres.

A Espanya el segon Govern socialista del Sr. Zapatero va iniciar una important modernització dels sistema universitari espanyol a partir de l'Estratègia Universitat 2015 on es prioritzava la millora de la qualitat i l'excel·lència internacional dels campus universitaris i el desenvolupament social i econòmic dels territoris. El programa, amb el nom de Campus de Excelencia Internacional (CEI) (2008-2011), es va complementar, uns anys més tard, amb el Programa de Centros de Excelencia « Severo Ochoa ». La crisi econòmica iniciada en el període 2008-2011 va fer aturar el finançament d'aquest programa espanyol en 2012.¹⁴ Les universitats catalanes, amb una forta tradició organitzativa de col·laboració amb els ens locals i els territoris, van aconseguir un important èxit en el programa amb un bon nombre de Campus d'Excel·lència Internacional (CEI) especialitzats. En concret, la Universitat de Barcelona amb una aliança estratègica amb la Universitat Politècnica de Catalunya va aconseguir que el CEI BKC (Barcelona Knowledge Campus UB-UPC) aconseguís en la darrera avaluació d'una Comissió Internacional la màxima qualificació d'excel·lència. D'aquesta forma els campus de Castelldefels amb l'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona (ESAB-UPC) i el Campus de l'Alimentació de Torribera (UB) van liderar dintre del BKC el projecte agroalimentari d'ambdues institucions i a l'any 2012 van promoure la creació de la "RED de Campus de Excelencia Internacional (CEI) con actividad Agroalimentaria (Fundación Triptolemus)" amb 17 campus distribuïts en tot el territori espanyol.

Les ciutats intel·ligents, o Smart Cities, utilitzen les noves tecnologies TIC.

3. DE LA CIUTAT DEL CONEIXEMENT A LES “SMART CITIES”

Les ciutats intel·ligents, o Smart Cities, utilitzen les noves tecnologies TIC com a font de noves dades que permeten realitzar noves polítiques obertes i participatives de millora dels serveis públics, de la cohesió social, de les polítiques de sostenibilitat i també ajuden a elaborar les futures estratègies de ciutat. La influència de les dades a l'àmbit local s'han estudiat en tres nivells: en primer lloc, analitzant la qualitat de les dades (monitoritzar) que la ciutat disposa i que permet la introducció de millores; en segon lloc, cal processar les dades i transformar-les en informació útil que permeti implantar polítiques públiques (processament); i finalment, en l'elecció de les mètriques més convenients per les característiques de la ciutat. És aquí on l'atenció a les ciutats mitjanes agafa més sentit. No obstant, el concepte de ciutat intel·ligent sobrepassa el paper original de les tecnologies TIC per incloure altres àmbits com la educació i formació dels ciutadans, la planificació de les polítiques de sostenibilitat i mediambientals, la creació d'una nova filosofia d'emprenedors amb el suport d'estructures d'incentivació (parcs empresarials, incubadores o Smart Labs), i segurament una fonamental organització de la governança de la ciutat amb les respectives responsabilitats entre l'administració local i els ciutadans i les seves organitzacions que els representen (e-governança / e-democràcia).

¹⁴ DE FILIPPO, D., CASANI, F., i SANZ-CASADO, E., "University Excellence Initiatives in Spain, a possible strategy for optimising resources and improving local performance", *Technological Forecasting & Social Change*, 113, 185-194 (2016)

En els darrers 20 anys s'han desenvolupat nombrosos estudis comparatius del paper de les ciutats com a eixos tractadors del desenvolupament social i econòmic dels territoris. Més recentment aquest estudis s'han dedicat a analitzar el paper de les ciutats mitjanes.¹⁵ Amb la finalitat de poder realitzar aquestes comparacions o rankings de qualitat urbana s'han descrit diferents indicadors repartits en al menys sis àmbits diferents (economia, el mediambient i la sostenibilitat, la mobilitat, les persones i la qualitat de vida (salut, cultura, educació, alimentació i habitatge) i finalment la maduresa de la governança).

3.1. Smart University.

El concepte de “ciutats intel·ligents” ha servit per incorporar alguns dels seus principis a l'evolució dels campus universitaris i del projectes d'aliança estratègica entre la ciutat i la universitat, especialment en ciutats mitjanes (Ciutats Universitàries). És d'aquesta forma com neixen models denominats “Smart University” com el que s'ha descrit a la Universitat d'Alacant en 2016.¹⁶ En aquest model es promouen estratègies de comunicació de ciutat a partir de la gestió de la informació (TIC) en quatre etapes: monitorització, processament, ús i alarmes, a més de promoure SmartLabs com a laboratoris urbans de generació de nous serveis i interaccions entre els ciutadans i les institucions de generació i transmissió de coneixement. Altres exemples es troben ja a tot el món on les universitats han dedicat nous instituts i centres de recerca a promoure coneixement en aquesta direcció (Smart Cities Research Institute (Melburne); Manchester Urban Institute; Smart Technology en Campus universitaris a partir de dades subministrades per sensors i càmeres (University of Washington) amb el desenvolupament del nou lloc de treball que executa aquesta gestió –CIO- Chief Information Officer, o el projecte liderat per la Universitat de Bolonya “Bologna Smart City Platform” amb un paper fonamental de la nova concepció “Smart University”.

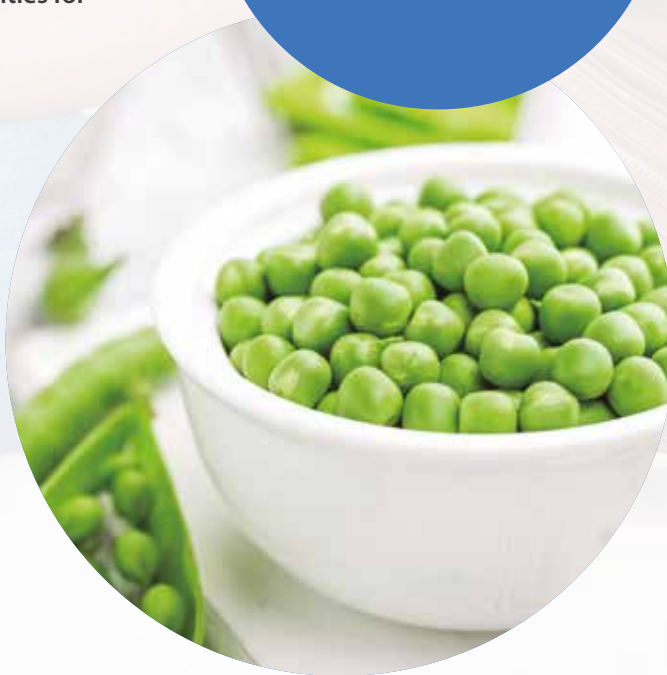
3.2. Food Smart Cities

La importància de les dinàmiques d'innovació en àmbits d'alimentació aplicades a les ciutats va ser incrementada a partir del finançament europeu de projectes de recerca i innovació.

Un dels fets claus en que es considera a les ciutats com actors preferents en el desenvolupament d'estratègies i polítiques alimentàries va ser el pacte de Milà (“Milan Urban Food Policy Pact”) creat com a projecte l'any 2014 i signat per més de 100 ciutats aprofitant la celebració de l'Exposició Universal del 2015 (Expo2015 de Milà) sota el lema “Alimentant el planeta, energia per a la vida” el 15 d'octubre de 2015. Posteriorment, la Comissió Europea decideix finançar un projecte en xarxa denominat **Food Smart Cities for Development** project, que abarca 12 ecosistemes urbans de tres continents entre els que hi ha els de les ciutats de Barcelona i Bilbao. El projecte català, promogut des de l'Ajuntament de Barcelona, incorpora tres eixos: el social, l'econòmic i el mediambiental. L'ajuntament prioritzà finalment aspectes nutricionals, la producció d'aliments i la distribució, la seguretat alimentària, la reducció de deixalles i el reaprofitament de sobrants alimentaris i finalment l'educació alimentària saludable.

No obstant, la definició del nou concepte haurà de realitzar-se a partir del conjunt d'aproximacions del conjunt de ciutats participants. Entre les aproximacions realitzades caldria destacar també els següents eixos, juntament amb les característiques de tota “smart city” comentades anteriorment: qualitat alimentària, hàbits nutricionals i alimentació saludable (prevenció a partir de l'alimentació); obesitat i especialment programa contra l'obesitat infantil i a l'adolescència; educació alimentària i consum responsable; petjada de carboni i producció/distribució d'aliments; agricultura ecològica; protecció dels ecosistemes agraris peri-urbans; recuperació del patrimoni agrari; reducció de la malnutrició i ajuts a la alimentació bàsica; promoció de polítiques de sostenibilitat; millora del consum d'estacionalitat; promoció dels aliments rics nutricionalment amb baix consum (fruites, verdures i llegums); nous models cooperatius agroalimentaris; projectes de bioeconomia social; agricultura sostenible urbana, horts socials urbans o periurbans, i horts sostenibles en edificis singulars.

**“Alimentant el planeta,
energia per a la vida”**

¹⁵ GIFFINGER, R., KALASEK, R., FERTNER, C., KRAMAR, H., MEIJERS, E., i PICHLER, N., "Smart cities. Ranking of European medium-size cities", Centre of Regional Science, Viena (2007).

¹⁶ MACIÀ, F., BERNÀ, J.V., SÁNCHEZ, J.M., LORENZO, I., i FUSTER, A., "Smart University: Hacia una Universidad más abierta", Marcombo, 2016.

3.3. Barcelona Agri-Food Systems

El govern de la Generalitat de Catalunya ha presentat a finals de 2018 un projecte de llei (Llei d'Espais Agraris) de promoció i conservació dels entorns agroalimentaris de Catalunya que hauran de desenvolupar les seves prioritats a partir de Plans Territorials Agraris.

La Barcelona metropolitana disposa de tres grans espais agraris o zones agroalimentàries al sud, amb Sant Boi – Parc Agrari del Llobregat, al nord en la línia de la costa Mataró. Parc Agrari discontinu del Maresme Sud i al nord-oest la zona protegida de Mollet-Gallecs. En cada cas, podem trobar juntament amb projectes agraris amb vocació ecològica i sostenible una forta relació amb una ciutat mitjana que ho lidera i d'altres que per proximitat són aliances potencials.

En el cas de Santa Coloma, Badalona i Mataró podem observar com en territori entre la Serralada de Marina i la Serralada Litoral i el litoral marquen un espai natural i agrari de gran importància on es concentren cooperatives agrícoles, activitats de pesca, i una important zona vitivinícola relacionada amb la DO d'Alfàrrica.

Es en aquestes ciutats mitjanes, així com en les relacionades amb les altres dues zones agrícoles protegides, que hi ha una bona oportunitat d'establir aliances amb les institucions generadores de nou coneixement (universitats i centres de recerca), així com amb la resta d'agents de la "quàdruple hèlix" per determinar polítiques innovadores de ciutats intel·ligents basades en l'alimentació i la salut (Smart Food Cities). Es en aquest context que es podrà connectar els principis de les "Smart City" amb els que caracteritzen les "Urban Food".

4. SANTA COLOMA, CIUTAT UNIVERSITÀRIA

La ciutat de Santa Coloma de Gramenet fa un gran salt en el camí de la transformació cap a una ciutat basada en el coneixement aprofitant la creació del Campus de l'Alimentació de Torribera un projecte de Joan Tugores i Ques, rector de la Universitat de Barcelona, que el 18 de febrer de 2003, juntament amb l'alcalde de la ciutat i el president de la DIBA, inauguraren els espais per a la creació d'una Oficina Promotora del nou projecte de desenvolupament del sisè campus de la UB. Aquest fet es veuria reforçat amb el trasllat de la Fundació CESNID, que promovia els estudis no oficials en Nutrició i Dietètica, i que després de diferents trasllats s'ubicà a l'edifici de La Masia del Recinte Torribera remodelat especialment per la DIBA.

Entre els compromisos entre les parts hi havia la creació d'ensenyaments superiors relacionats amb l'alimentació, el desenvolupament d'un campus integral dedicat a l'alimentació incloent postgraus, formació continuada, viver d'empreses i centres de recerca. La Diputació de Barcelona indicà per primer cop la voluntat de cessió dels espais i les inversions necessàries per fer factible el projecte, així com millorar-ne els accessos. La UB es va comprometre a prioritzar el projecte de Campus en els plans plurianuals d'inversions.

Aquesta incorporació formal de la UB al recinte Torribera, juntament amb la seu de la UNED que es troba a l'edifici La Torre del mateix recinte, juntament amb el Centre Assistencial Emili Mira de Salut Mental que realitza activitats docents amb la UAB-UPF a través de l'Hospital Salut Mar, i l'hospital universitari coordinat per l'Hospital Clínic i la Facultat de Medicina de la UB obria una finestra d'oportunitat amb construcció d'un projecte que podia permetre fer avançar la transformació de la ciutat de Santa Coloma de Gramenet com a ciutat basada en el coneixement. Haurien de passar deu anys fins que els responsables de totes les institucions mencionades i l'alcalde de Santa Coloma de Gramenet, la Sra. Núria Parlón, aprovessin el 9 d'octubre de 2013 la constitució formal del projecte de Santa Coloma Ciutat Universitària.

4.1. Un projecte de la Universitat de Barcelona per fer visible el potencial en l'àmbit transversal de l'alimentació: Es crea el Campus de l'Alimentació de Torribera.

L'evolució de les activitats realitzades al Campus de l'Alimentació de Torribera com a projecte de rectorat per donar sortida a la projecció de la Universitat en el sector de l'alimentació van comportar la negociació amb la Fundació CESNID per l'absorció de la seva plantilla i la transformació dels estudis de Nutrició i Dietètica en el nou grau de Nutrició Humana i Dietètica traspassant el patrimoni de la fundació i els seus actius a la UB, en especialment les infraestructures de La Masia al Recinte Torribera.

Històricament s'ha acceptat que un dels orígens del projecte ¹⁷ prové de la iniciativa de 2003 del rector, Joan Tugores, amb l'encàrrec realitzat al Dr. Josep Boatella, de definir el projecte a partir del document "Campus de l'Alimentació de Torribera. Una Oportunitat Estratègica", a la planificació posterior del Pla d'Inversions de la Universitat de Barcelona (11 de novembre de 2005), i a la planificació estratègica realitzada amb la Integració de l'ensenyament de Nutrició i Dietètica del CESNID a la UB (setembre de 2006).

Cal acceptar la importància pel futur del projecte del nou marc de col·laboració entre la DIBA i la UB que va permetre actualitzar i ampliar l'àmbit de relació entre ambdues institucions en tot allò que afectava a temes de caràcter i contingut patrimonial i que es va signar el 25 d'abril de 2007. En el pacte 5è d'aquest acord, i en relació al Recinte Torribera, s'acredità un dret d'usdefruit a favor de la UB sobre 3 edificis (7.322 m²) per ubicar-hi el Campus de l'Alimentació format per centres o unitats de la pròpia Universitat i de les entitats que la componen (Grup UB), dels seus instituts de recerca i de les unitats relacionals. La duració establerta va ser de 75 anys des del moment en que els edificis adquireixin plenament la naturalesa jurídica de béns patrimonials.

La DIBA possibilitava la construcció de nous edificis amb un sostre de 40.000 m² amb la finalitat de la total implantació del Campus de l'Alimentació de Torribera. Com a compensació la DIBA aportaria a la UB la quantitat de 12M€ entre l'any 2007 i 2010. Posteriorment, en un informe de l'Àrea d'Urbanisme, Serveis Municipals, Espai Públic, Civisme i Sostenibilitat, de 19 d'octubre de 2012 s'indicava que la DIBA demanava un canvi d'ubicació de la construcció de l'edifici d'Aulari Torribera, planificat en una negociació anterior, argumentant el fort impacte visual i ambiental i l'arribada d'una crisi econòmica que amb seguretat alentiria la planificació inicial de les autoritats.

La DIBA aprovà el mes de desembre de 2014 el text de la modificació del PGM del Recinte Torribera i entorn a Santa Coloma de Gramenet. La Direcció General d'Ordenació del Territori i Urbanisme va aleshores resoldre, el 13 de juliol de 2015, l'aprovació definitiva de la proposta de modificació que havia tramés l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet. Finalment, el 16 de setembre de 2015 es publica al DOGC l'Edicte del Departament de Territori i Sostenibilitat de 8 de setembre de 2015 sobre una resolució referent al municipi de Santa Coloma de Gramenet: La Modificació del Pla General Metropolità del Recinte Torribera.

¹⁷ Protocol general de creació del Campus de l'Alimentació a Torribera entre la UB, DIBA i l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet. Signat pel rector Joan Tugores el 18 de febrer de 2003.

En aquest document, pàgina 8, s'indica l'augment total d'edificabilitat per a equipaments del Recinte Torribera fins a un màxim de 52.300 m². D'aquests uns 40.000 m² corresponen a cinc edificis nous diferenciats en els usos, en cinc parcel·les diferents del Recinte, amb la finalitat que la UB pugui completar en un futur el projecte de Campus de l'Alimentació de Torribera.

En el punt 8 de la Memòria s'indica "...que en aquest recinte coexistiran usos sanitaris-assistencials i universitaris amb el desenvolupament del Campus Universitari de l'Alimentació de la UB..." i més endavant es concreta "El desenvolupament del Campus Universitari de l'Alimentació de la UB és la gran aposta de futur del Recinte Torribera" seguint les línies estratègiques del Pla Funcional dels edificis docents, de recerca i empresarial del Campus de l'Alimentació de Torribera. Es defineixen els usos funcionals dels cinc nous edificis.

El 31 de juliol de 2013, l'equip del rector Dídac Ramírez va aprovar un nou programa estratègic a la llum de la nova situació econòmica, social i política amb el nom "Programa 2013-2020. Campus de l'Alimentació de Torribera de la Universitat de Barcelona. Recinte Torribera, DIBA." Finalment, l'encaix del projecte amb les estructures organitzatives de la UB es concreta a través d'un procés rectoral de reorganització de centres i departament que permet la creació de la Facultat de Farmàcia i Ciències de l'Alimentació i un departament d'integració dins del Campus de Torribera definit en la memòria de creació del Departament de Nutrició, Ciències de l'Alimentació i Gastronomia presentada al Consell de Govern de la UB del 20 d'abril de 2015.

4.2. Creació del projecte "Santa Coloma Ciutat Universitària".

La Biblioteca Singuerlín-Salvador Cabré va acollir l'acte de presentació del projecte "Santa Coloma, ciutat universitària" el dia 8 d'octubre de 2013, una iniciativa per donar a conèixer l'oferta d'estudis superiors que es poder cursar en aquesta ciutat –més de 20 estudis superiors diferents entre graus, postgraus, màsters, doctorat i especialitzacions- i la tasca de coneixement, investigació científica i recerca que s'hi porta a terme, a partir de quatre centres destacats: el Campus de l'Alimentació de la Universitat de Barcelona (UB), la Universitat Nacional d'Educació a Distància (UNED), el Centres Assistencials Dr. Emili Mira i López Parc de Salut Mar (CAEM-PSMar) i la Fundació Hospital de l'Esperit Sant (FHES). El projecte està avalat per un conveni d'intencions signat pels cinc responsables institucionals el 6 de novembre de 2014.

El projecte rep un fort impuls a partir del Primer Fòrum de Ciutat Universitària, presidit per l'alcalde, Núria Parlon, el 24 de novembre de 2016 a l'auditori de l'Escola de Música de Santa Coloma. Es presentà en el I Fòrum un dels instruments de participació ciutadana denominat "Consell Assessor d'Institucions Ciutadanes" i un projecte de divulgació d'activitats acadèmiques i de gestió d'una revista digital sobre temes que representin una millora del coneixement a la ciutat. Aquest "Comitè Assessor d'Estudis" està coordinat per Joan Carles Mas i consta de cinc àmbits de coneixement: 1) Salut i Alimentació (incorpora la gastronomia); 2) Bloc de Sociologia; 3) Ciutat (incorpora arquitectura i urbanisme i la ciutat del S-XXI); 4) Cultura Històrica; i 5) Noves Tecnologies. La seva constitució es realitzà en un acte de presentació el 16 de gener de 2017 al Centre Cívic Riu on es van indicar els eixos principals d'actuació entre els que cal remarcar "Els Dimarts d'Estudi" un conjunt de seminaris, tallers o conferències que han de permetre fer fluir el coneixement generat a partir de les institucions promotores de Ciutat Universitària, juntament amb el de les persones colomenques que voluntàriament, a través d'algun dels grups de treball, hi vulguin fer aportacions. Una segona acció va ser la creació de la Revista GRAMENETUM i la estructuració d'un consell editorial.

El primer acte "Els Dimarts d'Estudi" es va realitzar el 30 de gener de 2018 per part de la Fundació Hospital de l'Esperit Sant (FHES) amb la conferència del doctor Javier Sobrino, responsable de recerca de l'hospital "La FHES al servei de Santa Coloma de Gramenet: cent anys i la història continua".

**"Programa 2013-2020.
Campus de l'Alimentació
de Torribera de la
Universitat de Barcelona.
Recinte Torribera,
DIBA."**

El segon Fòrum Ciutat Universitària, presidit per l'alcaldessa Núria Parlon, es va realitzar el 3 de juliol de 2018 al Centre Pompeu LAB de Santa Coloma amb la conferència "Ciutat i Universitat. Experiències Europees" per part del professor M. Rubiralta de la Universitat de Barcelona (Campus de l'Alimentació de Torribera) i la presentació de la primera revista GRAMENETUM per part del coordinador Joan Carles Mas.

L'enfortiment de Ciutat Universitària, des de la seva presentació l'any 2013, ha estat constant especialment a nivell d'activitats i a partir de nous convenis entre les institucions i l'ajuntament. Entre tots ells destaquen els que reforcen el paper de l'alimentació, la gastronomia i la restauració al Recinte Torribera, entre la UB i Grameimpuls, en la promoció de projectes com: la Vinya d'en Sabater, l'Escola de Restauració de Santa Coloma, la Sala Alella d'estudis sensorials, els Hivernacles de Torribera, i la recent creació del Torribera Mediterranean Center (TMC) entre la UB i The Culinary Institute of America (CIA).

Núria Parlon Gil, Alcaldessa de Santa Coloma de Gramenet, promotora del projecte indicava en la presentació del Programa Ciutat Universitària del curs 2017-2018 el següent: "Santa Coloma és ciutat universitària i això suposa una gran oportunitat per a la seva ciutadania. Que el recinte Torribera sigui la seu d'un campus d'excel·lència internacional referent en nutrició, ens col·loca en el mapa del coneixement europeu."

"La recent inauguració i l'actual desenvolupament de programes formatius de les noves instal·lacions de l'Escola de Restauració de Santa Coloma, també al recinte Torribera, augmenta l'oferta global de qualitat de l'alimentació i la gastronomia a la ciutat. L'Escola està vinculada al Campus, no només per la seva proximitat sinó per les àrees de coneixement i projectes en comú. La formació universitària i la formació professional són dos vectors que ens han d'ajudar a millorar l'ocupabilitat dels col·loms i les col·lomenques. En definitiva, el món acadèmic, la recerca i la investigació aplicada ens han d'ajudar a la millora de les oportunitats de vida de la ciutadania."

4.3. El Campus Universitari i la millora del patrimoni arquitectònic i urbanístic de la Ciutat

Tal com ja s'ha indicat la incorporació de projecte de campus universitaris en les ciutats mitjanes comporta en molts casos millores de conservació del patrimoni arquitectònic o urbanístic que d'altre manera seria costós de mantenir i potenciar. Aquest és el cas de Santa Coloma, Ciutat Universitària on les millores s'han vist clarament a l'entorn del nou hospital de la FHES i al Recinte Torribera de la Diputació de Barcelona.

En aquest darrer cas s'ha de recordar les visites que cada any es realitzen als edificis del recinte Torribera per part del Festival d'Arquitectura de Barcelona "48 OPEN HOUSE BCN" on s'expliquen projectes de recuperació d'uns edificis amb valor patrimonial i urbanístic i es visiten edificis com Gaudí, Verdaguer, La Masia, Núria, Canigó, i Marina. Els terrenys van ser adquirits el 1916 per la Mancomunitat de Catalunya, presidida per Prat de la Riba, per ubicar-hi un conjunt d'edificis destinats a les malalties mentals. Es troba a la vall Carcerenya (Gramenet) i rep el nom de masia de Torribera. El projecte assistencial de Torribera va ser dissenyat l'any 1917 i construït pels arquitectes Rafael Masó i Josep M. Pericàs amb un alt valor conceptual del noucentisme català. La manca d'usos assistencials podien haver comportat una dificultat de manteniment dels edificis, però l'acord entre la DIBA i la UB van permetre una acurada restauració, mantenint tots els valors noucentistes però incorporant-hi els elements moderns que defineixen una universitat dedicada a la decència i a la recerca d'excel·lència. Els visitants i la ciutat poden apreciar l'evolució d'un espai d'alta qualitat que al voltant d'un edifici del segle XV evoluciona cap a la propietat de Joan Ribera (1566), al traspàs al Monestir de Sant Jeroni de la Murtra (1617) per esdevenir, com a conseqüència de la desamortització (1822), part de diferents propietaris¹⁸.

Avui, el Recinte Torribera ha de ser per la ciutat de Santa Coloma de Gramenet i pels promotors de Ciutat Universitària un orgull per les funcions assistencial i acadèmiques (formació i recerca) i de divulgació que si realitzen, així com pel valor patrimonial dels edificis i la qualitat de l'espai verd, adjacent al parc natural de Serralada de Marina.

¹⁸ SAGUÉS, R., PÉREZ SIMÓ, R., CLAPEROLS, J. M., i MARTÍNEZ PALOU, S., "Setanta-cinc anys d'assistència psiquiàtrica: de clínica mental a Centres Assistencials Dr. Emili Mira i López". Diputació de Barcelona; 2005.

Tercer Congrés Català de la Cuina 2018-2019

Marius
Rubiralta

Prof. Depart. Nutrició, Ciències Alimentació
i Gastronomia Fac Farmàcia i Ciències Alimentació.
Universitat de Barcelona.
Director Campus Alimentació Torribera (2012-2016)

Pepa
Aymamí

Dir. Institut. Català Cuina i Cultura Gastronòmica
Coord. General del III Congrés Català de la Cuina 2018-2019

1. DEFINICIÓ I ANTECEDENTS

El tercer Congrés Català de la Cuina 2018-2019 es un procés de reflexió participatiu i obert sobre el present i el futur de la cuina a Catalunya, i de la influència de la cuina catalana en d'altres àmbits com el turisme i el patrimoni, la producció agroalimentària, l'empresa i la innovació, el coneixement i la recerca, la formació i la qualitat professional, la sostenibilitat i l'agricultura ecològica, i l'alimentació saludable, entre d'altres, així com estudiar els factors que han portat, en els darrers 25 anys, a considerar la cuina a Catalunya com un fet d'excel·lència i de referència internacional.

El III Congrés, com ja es va fer en el passat, tindrà lloc a Catalunya durant aproximadament dotze mesos, entre maig de 2018 a maig 2019. Ha tingut com a celebració inaugural l'acte que va tenir lloc al Palau de la Generalitat, el 19 de setembre de 2018, amb una assistència massiva d'actors del món de la cuina, sota la presidència de la Consellera de la Presidència de la Generalitat de Catalunya, Elsa Artadi¹. Una de les característiques diferencials amb els anterior congressos és sens dubte l'amplitud de projectes de tots els Departament de la Generalitat que tenen a veure amb la situació de la Cuina a Catalunya, en sentit ampli. No obstant, en aquest tercer congrés la Conselleria d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació, amb la consellera Teresa Jordà i Rovira al capdavant, tindrà un paper fonamental de seguiment i tutoria de l'organització.

¹ <http://www.congrescataladelacuina.cat/noticies/acte-de-presentacio-del-3er-congres-catala-de-la-cuina-al-palau-de-la-generalitat/>

El primer Congrés Català de la Cuina es va realitzar entre novembre de 1981 i el mes de juny de 1982. Dotze anys més tard s'organitzà el Segon Congrés Català de la Cuina que tingué lloc entre maig i desembre de 1994 amb dos objectius principals: (i) promoure una plataforma de debat permanent al voltant de la cuina del país; i (ii) actuar com a promotor dels valors de la nostra cuina dins i fora del país.

2. ORGANITZACIÓ DEL TERCER CONGRÉS CATALÀ DE LA CUINA

El III Congrés Català de la Cuina està dissenyat com un procés participatiu obert a totes les persones, institucions i iniciatives privades que creguin que la cuina és avui un eix de coneixement transversal amb fort impacte social i econòmic a Catalunya. En aquesta línia, es planteja un model de congrés descentralitzat i organitzat en Comissions Territorials –que poden identificar Àrees Territorials específiques– que funcionen autònomament sota uns criteris i una metodologia comuna.

2.1. Per què un III Congrés Català de la Cuina?

Durant les dues dècades posteriors al II Congrés Català de la Cuina, la cuina catalana, i la gastronomia com a sector, s'han convertit en uns dels principals pilars socioeconòmics i culturals del país, al mateix temps que un referent de la nostra projecció internacional.

La constatació d'haver desenvolupat un model de creixement i d'èxit sobre la gastronomia i la cuina catalana permet plantejar el III Congrés Català de la Cuina com una oportunitat d'anàlisi i reflexió sobre com s'ha transformat la nostra cuina durant els últims 20 anys, però, alhora, el III Congrés ha de respondre a com consolidar aquesta fórmula d'èxit i millorar-la.

2.2. Objectius i eixos

Els tres objectius fonamentals del III Congrés Català de la Cuina són:

- 1) concretar les accions i les polítiques que ajudarien a consolidar la Cuina Catalana en el seu lideratge internacional;
- 2) definir el mapa d'actors que configuren la cuina i la gastronomia catalana i concretar les funcions de cada actor per a aconseguir el manteniment d'aquest lideratge.
- 3) ajudar a definir i impulsar l'estratègia de país de cara a establir un Pla Estratègic Horitzó Gastronòmic 2025 de Catalunya que, a més de les conclusions del III Congrés, incorpori els resultats del Pla de Gastronomia de Catalunya de 2018 i que estigui alineat amb el Pla Estratègic de l'Alimentació a Catalunya 2020-2025. La cuina en general, i la cuina catalana en particular, ha de jugar un paper clau en la definició del model de gastronomia a Catalunya.

Per facilitar la comprensió de l'abast dels anteriors objectius s'han concretat algunes preguntes, a mode d'exemples, que han de formular-se en les diferents activitats que s'organitzin en el transcurs anual del Congrés.

- » Com podem aconseguir que la cuina catalana segueixi a l'avantguarda de la cuina mundial i que els cuiners i cuineres la utilitzin com a un identificador de valor al 2025, data considerada com a fita estratègica?
- » Quines fites es consideren més importants en la cuina catalana a la segona dècada del S. XXI?
- » Catalunya ha estat el mirall de la innovació culinària en l'última dècada? Si és així, quines són les característiques que s'han donat per tal que s'hagi produït aquest fet i que es continuïn donant actualment?
- » Quines són les accions que cal dur a terme per liderar el futur de la cuina internacional?
- » Quines qualitats, valors i habilitats han de tenir els cuiners i cuineres per liderar el futur de la restauració en el marc culinari català?
- » Existeixen diferents marques que identifiquen el segell "Cuina Catalana"? Quins atributs vinculen al segell "Cuina Catalana"? Quins valors es consideren que haurien de vincular-se al segell en el futur?
- » Quines accions de potenciació del segell "Cuina Catalana" suggeriu a nivell local, nacional i internacional?
- » Quin paper juga la formació professional i la universitària? Com afecta el coneixement científic i tecnològic en aquest procés?
- » Quin paper ha jugat i juga la dona cuinera o professional (comunicadora, acadèmica, emprenedora) en el manteniment del patrimoni culinari català?
- » Com fer de la restauració, i especialment la relacionada amb el turisme, un sector valorat per la qualitat i el producte?
- » Quins són els eixos estratègics fonamentals que definiran un pacte nacional per l'Estratègia Horitzó Gastronòmic 2025 de Catalunya en relació la cuina catalana?

Els continguts del III Congrés Català de la Cuina s'han agrupat de tal manera que tothom pugui participar en algun dels 6 elements centrals o eixos de debat. Es vol construir el discurs que, justificadament expliqui i incentivi la fórmula d'èxit de la cuina catalana a través de l'articulació dels següents sis eixos que estan alineats als anteriors 3 gran objectius.

6 eixos

Cultura i patrimoni culinari

La gastronomia com a motor cultural i socioeconòmic de catalunya

El paper dels cuiners i cuineres com a promotors de la cuina catalana

El coneixement culinari a catalunya, qualitat de producte i innovació aplicada a la cuina

Cuina, indústria i treball

Cuina i societat: la cuina catalana com a eina de prevenció de la salut, de cohesió social i territorial, i sostenibilitat.

1. CULTURA I PATRIMONI CULINARI

Àmbits de treball: El Patrimoni Cultural Immaterial en l'àmbit de la cuina: coneixements i tradicions que configuren la cuina catalana i l'alimentació. Història de la Cuina Catalana: evolució i moments de lideratge a nivell europeu. Vinculació de la cuina amb d'altres disciplines culturals i artístiques. Cuina, producte i identitat. Cuina i cultura de la salut. Cuina i transformació del turisme. La Candidatura de la Cuina Catalana a la UNESCO. Bones pràctiques de la cuina catalana per a la salvaguarda de la cuina tradicional.

2. LA GASTRONOMIA COM A MOTOR CULTURAL I SOCIOECONÒMIC DE CATALUNYA

Àmbits de treball: Definició de gastronomia. La gastronomia com a aparador cultural i turístic. La influència de la gastronomia en l'economia catalana. La gastronomia i la imatge de Catalunya. Anàlisi territorial de l'oferta gastronòmica. Marques turístiques vinculades a la gastronomia. Tendències de futur.

3. EL PAPER DELS CUINERS I CUINERES COM A PROMOTORS DE LA CUINA CATALANA

Àmbits de treball: La creativitat del cuiner/cuiera com element evolutiu de la cuina. El cuiner/cuiera com a motor d'innovació oberta. La recerca culinària. La formació dels cuiners i cuineres. La imatge internacional dels cuiners i cuineres catalans i l'evolució de la cuina catalana. Noves oportunitats de l'emprenedoria culinària.

4. EL CONEIXEMENT CULINARI A CATALUNYA, QUALITAT DE PRODUCTE I INNOVACIÓ APLICADA A LA CUINA

Àmbits de treball: El coneixement culinari i l'educació superior i professional. L'estandardització i la gestió del coneixement culinari i gastronòmic. La terminologia a l'àmbit gastronòmic. El restaurant com a generador de coneixement i innovació en la cuina creativa catalana. La restauració col·lectiva. L'estat de la professionalització

en cuina. Qualitat de producte. El cuiner/a i el productor/a una nova aliança. Recerca culinària i nous àmbits científics: Gastronomia computacional, Gastronomia nutricional i la salut, Gastronomia molecular (Ciència i cuina), Neurogastronomia, i Innovació tecnològica i cuina, entre d'altres.

5. CUINA, INDÚSTRIA I TREBALL

Àmbits de Treball: El sector primari com a motor de la Cuina Catalana: Reptes i oportunitats. La cuina i la indústria agroalimentària. El processament alimentari a Catalunya i la cuina catalana: un binomi imprescindible. Noves formes de distribució de la cuina i aliments: del menjar preparat a l'e-commerce. El mercat de treball a l'alimentació: problemàtica i necessitats. Economia circular aplicada a la cuina.

6. CUINA I SOCIETAT: LA CUINA CATALANA COM A EINA DE PREVENCIÓ DE LA SALUT, DE COHESIÓ SOCIAL I TERRITORIAL, I SOSTENIBILITAT.

Àmbit de treball: Cuina i alimentació saludable. L'economia social i la cuina. La cuina com a eina de transformació, cohesió i integració de persones amb fragilitats. La cuina de proximitat i el desenvolupament local. Responsabilitat social de la cuina catalana. Com evitar el malbaratament alimentari. Sostenibilitat, responsabilitat mediambiental. Comunicació i Cuina. Bioeconomia i cuina.

2.3. Organització i Estructura Territorial

L'organització del III Congrés Català de la Cuina ha estat impulsada per la Universitat de Barcelona, a través de la direcció del Campus de l'Alimentació de Torribera i la Fundació Institut Català de la Cuina i la Cultura Gastronòmica (FICCG) durant l'any 2017. Les activitats de promoció i disseny del III Congrés, així com la redacció del document "Present i Futur de la Cuina Catalana. Horitzó 2025" s'ha realitzat amb la participació de les dues entitats impulsores i les següents universitats: Universitat de Girona, Universitat de Lleida, Universitat Rovira Virgili, Universitat de Vic i Universitat Central de Catalunya, i Universitat Oberta de Catalunya. Aquestes institucions acadèmiques han coordinat la constitució de les Comissions Territorials, elements fonamentals de l'organització del III Congrés Català de la Cuina².

3. IMPORTÀNCIA DEL TERCER CONGRÉS CATALÀ DE LA CUINA PER LA CIUTAT DE SANTA COLOMA DE GRAMENET

La ciutat de Santa Coloma de Gramenet és una ciutat mitjana de Catalunya que ha buscat en el coneixement i la innovació un element de construcció, com a "ciutat del coneixement", de la cohesió social, el desenvolupament econòmic i la millora de la qualitat de vida. És en aquest sentit que ha promogut des de 2014 un projecte de "ciutat mitjana universitària" a partir de la salut i l'alimentació aprofitant la ubicació de la Universitat de Barcelona al Recinte Torribera per desenvolupar un Campus de l'Alimentació. Posteriorment, diferents activitats de relació entre la nutrició, la ciència i la tecnologia dels aliments, i les ciències culinàries i gastronòmiques ha fet que la ciutat doni cada dia més valor a l'activitat gastronòmica i culinària com a eix de desenvolupament. És en aquesta línia que s'ha inaugurat l'Escola de Restauració de Santa Coloma (ERESC) en un edifici remodelat (Canigó) de la Diputació de Barcelona en espais del Recinte Torribera, la recuperació de la Vinya d'en Sabater, la promoció d'horts socials urbans i periurbans (Torribera-Serralada de Marina) i una actuació formativa en alimentació saludable en escoles de la ciutat.

² El document "Present i Futur de la Cuina Catalana, Horitzó 2025" i els llistats de les persones que conformen les diferents Comissions Territorials es poden veure al web del congrés: www.congrescataladelacuina.cat.

La qualitat i projecció de la cuina a la ciutat de Santa Coloma ha anat paral·lela a la progressió dels projectes de formació i de recerca al voltant de "Santa Coloma, Ciutat Universitària". Així des de el paper tractor del renovat restaurant Lluerna, liderat per Víctor Quintillà, amb un projecte de sostenibilitat original i una qualitat de producte de proximitat i innovació, reconeguts internacionalment, fins a un llarg nombre de restaurants cada cop amb millor qualitat producte i excel·lència d'elaboració culinària (p.e. Ca n'Armengol i Verat), trobem un pla de gastronomia de ciutat que es consolida dia a dia. Des del Pla Estratègic de Turisme de Santa Coloma de Gramenet (Fase 1. Diagnòstic) de 2014, al programa "Degustar Santa Coloma" (regidoria de Comerç i Promoció de Ciutat i Turisme), fins a les iniciatives de l'Agrupació de Comerç i la Indústria (ACI), es treballa a la ciutat per posar en valor la seva identitat gastronòmica, la cuina catalana i les cuines regionals o ètniques.

Santa Coloma, com a ciutat multicultural, ha fet de la gastronomia i la cuina un dels temes més suggeridors de la ciutat, tant per la seva població com per als seus visitants, gràcies a la convivència d'una gran oferta d'establiments on gaudir d'una cuina diversa i singular. És original el projecte de Cuines del Món al barri de Fondo, juntament amb les activitats que es realitzen al espai de cuina de la Biblioteca de Fondo. Així doncs, la ciutat ofereix l'oportunitat de gaudir tant de la gastronomia local, basada en productes de proximitat, com la que prové de cultures d'arreu del món. Un aperitiu, unes tapes, unes delícies asiàtiques o un menú degustació en un restaurant amb una estrella Michelin, són alguns dels exemples de la riquesa gastronòmica de la ciutat³.

Les característiques gastronòmiques de la ciutat de Santa Coloma la fa única per incorporar-se al III Congrés Català de la Cuina 2018-2019 amb activitats que permetin una reflexió sobre com es pot millorar la qualitat de l'oferta de restauració local de cuina catalana, d'una àmplia i diversa oferta de cuina ètnica (majoritàriament xinesa i italiana, argentina turca, equatoriana, japonesa, índia i paquistanesa) i de la cuina regional. Aquestes reflexions es poden fer en el marc del eix 5 del III Congrés "Cuina i Societat: la cuina catalana com a eina de cohesió i responsabilitat social". Igualment, l'eix tercer sobre "El paper dels cuiners i cuineres com a promotors de la cuina catalana" té un bon element d'oportunitat per la ciutat per reflexionar sobre les aportacions de les dones cuineres, a nivell restauració professional o a nivell familiar, i el reconeixement culinari de la dona i el patrimoni multicultural que s'ha desenvolupat a Santa Coloma, a nivell general. Aquest marc de reivindicació del paper de la dona cuinera professional o familiar es pot alinear amb l'activitat del centre denominat "CIBA & Igualtat d'oportunitats" que busca promoure activitats sobre dones i igualtat de gènere, economia social i solidària, i Innovació. També es vol treballar en el projecte "Santa Coloma, Ciutat Universitària" amb l'especificitat d'igualtat de gènere.

La posada en marxa d'aquest centre integral de recursos per a les dones a l'antiga fàbrica CIBA de Santa Coloma de Gramenet és un projecte pioner a l'Estat. La ciutat pot marcar tendència en el desplegament de polítiques d'igualtat de gènere aplicades a la professió de cuina i restauració. Aquest projecte va més enllà del marc simbòlic, conjugant les accions reivindicatives pròpies de l'agenda social per combatre les desigualtats de gènere, amb la creació d'oportunitats reals quant a l'ocupació i la promoció del talent.

Tot i que les dones han alimentat totes les civilitzacions d'ençà el món és món i han cuinat sempre en l'àmbit privat, es dona el fet que l'alta gastronomia només reconeix habitualment a homes xefs. És que no hi ha grans dones xefs en el món de la gastronomia? Per què no troben el reconeixement? Per què es troben invisibilitzades? Segons un estudi del Fòrum Parabere,⁴ el 80% de dones cuinen a casa seva i el 52% s'han format en escoles de cuina. Tanmateix, una vegada dins el restaurant, només un 5% de dones ocupen els càrrecs de xef i sots-xef, només el 18% de les dones són propietàries d'un restaurant i hi ha un 28% de diferència salarial entre un home i una dona en el sector, de mitjana. A la trobada realitzada a Barcelona (CETT) es va poder visualitzar el documental "A la recerca de les dones xefs" de Vèrane Frédiàni, igual que al debat realitzat en base al documental a La Masia del Cellar de Can Roca en el dia Internacional de la Dona de 2018⁵.

³ Vegi's "Santa Coloma de Gramenet, ciutat estratègica per a la DO Alella", Papers de Vi. Num.50 (2018).

⁴ Parabere Forum. Improving gastronomy with women's vision: <http://parabereforum.com/>

⁵ Vegi's "Les dones omplen les escoles d'hosteleria, però no encara la grans cuines", La Vanguardia 2 de març de 2018. <https://www.pressreader.com/spain/la-vanguardia-catal%C3%A0/20180302/281522226585845>

4. EL CAMPUS DE L'ALIMENTACIÓ DE TORRIBERA (UB), I DIFERENTS CUINERS DE LA CIUTAT, PARTICIPEN DINS DEL III CONGRÉS, EN EL "SCIENCE & COOKING WORLD CONGRESS BARCELONA 2019.

La Universitat de Barcelona acull, els dies 4-6 de març de 2019, a l'Aula Magna de l'Edifici Històric, el "**Science & Cooking World Congress Barcelona 2019**"⁶, una primera trobada a Barcelona del món científic i professional, amb la finalitat de reflexionar sobre com ha influït el coneixement, la recerca i la innovació oberta en la millora de la cuina internacional, en general, i de la cuina a Catalunya, en particular. Hi participen un nombre molt representatiu i internacional de les persones i institucions que han format part, durant els darrers 50 anys, del que denominem la història moderna de la ciència culinària. Promotors d'innovació culinària de referència, divulgadors i formadors de la cultura culinària i gastronòmica consolidats, i científics de diversos països que han compartit l'evolució del coneixement i la tecnologia culinàries formen aquest grup interdisciplinari que avui definim amb el concepte "*Ciència i Cuina*". Durant aquest dies unes 200 persones, representant a la societat, l'empresa, l'educació i la recerca científica, ajudaran al repte de contestar algunes preguntes que avui ens fem a través de la iniciativa del Tercer Congrés Català de la Cuina 2018-2019. La Universitat de Barcelona sempre ha estat al costat del progrés del coneixement, la recerca i la innovació en el món de la cuina, des del nomenament de Ferran Adrià com a doctor honoris causa, per iniciativa de la Facultat de Química, el 17 de desembre de 2007, en el Paraninfo de l'Edifici Històric, fins a la creació juntament amb la UPC, el CETT i Fundació Alicia, del grau interuniversitari de Ciències Culinàries i Gastronòmiques, iniciat el curs 2014-2015, passant pel gran projecte de la Bullipedia de Ferran Adrià amb el suport acadèmic de la Unitat UB-Bullipedia (2012-2015).

Aquesta trobada és un punt d'inflexió i de reflexió sobre la importància de la relació entre el món de la ciència i el de la cuina i de la projecció cap un futur amb una millor formació i qualitat dels nostres professionals, formadors i investigadors, tot recordant les etapes claus d'aquest sector durant aquests darrers 50 anys.

S'ha volgut igualment aprofitar el **Sciences & Cooking Word Congress Barcelona 2019 per retre homenatge al professor Nicholas Kurti** (Budapest 1908-Oxford 1998), físic del Clarendon Laboratory -un centre de recerca històric de la Universitat d'Oxford-, durant el període que va des de setembre de 1933 fins a la seva mort i que va tenir una decisiva intervenció, en els seus darrers trenta anys, en la que després seria l'evolució de la ciència i cuina a Europa en el període 1969-2019. Celebrem, aquest mes de març de 2019, els 50 anys de la intervenció que va fer N. Kurti davant dels membres de The Royal Society (Londres) en els mítics *Friday evening discourses* amb el títol "*The Physicist in the Kitchen*" i que es va reproduir més tard com "*A transcript from the weekly Evening Meeting of The Royal Society of London, Friday, 14th March 1969*" i publicat a *Proceedings of The Royal Institution of Great Britain* 42, 451-467 (1969).

*"A transcript from the weekly Evening Meeting
of The Royal Society of London, Friday, 14th March 1969"*

Finalment, no voldríem deixar de citar a la seva esposa Giana Kurti, amb la que va aconseguir una nova fita: fer que científics d'àrees de coneixement molt diverses, molts d'ells membres de *The Royal Society*, escrivissin entre 1986 i 1987 sobre cuina des de la seva experiència científica. El resultat d'aquest primer compromís massiu entre ciència i cuina es va publicar l'any 1988 en el llibre "*But The Crackling is Superb*" editat pel matrimoni Kurti i prologat per Sir George Porter, president de *The Royal Society*. Cal recordar que no feia molt, a Catalunya l'any 1984, s'havia publicat el llibre d'actes del Primer Congrés Català de la Cuina.

⁶ Vegi's tota la informació sobre el programa del "Science & Cooking World Congress Barcelona 2019", els ponents, les presentacions i els resultats dels debats a : www.cienciaicuina.cat.

Terres Marginals i Òptims d'Equilibri

Josep Maria Cortes

Professor Universitat de Barcelona

Santa Coloma de Gramenet és un exemple d'allò que l'il·lustre agent borsari anglès d'origen jueu, David Ricardo, anomenava terres marginals i de rendiments decreixents. Quan ens referim a terres marginals són aquelles que per la seva situació o capacitat productiva no produeixen plusvàlua. Aquest municipi situat geogràficament a la frontera natural -segons Pau Vila: riu, serralades- de la comarca del Barcelonès, degut a la seva orografia natural no era la terra de més puixança del pla.

La més pròspera es trobava a les Corts, terra orientada a migdia, solana, protegida per Sant Pere Màrtir, una suau pendent cap a mar. Avui dia li anomenen Pedralbes. Una altra zona del pla prou cotitzada pels seus rendiments, fou la gran esplanada de Sant Martí, malgrat que foren aiguamolls, foren assecades, plantaren blat. Allà es construí el rec comtal. Rec que per cert, anava a parar pel voltant de l'actual parc de la Ciutadella. Lloc d'indianes i densament poblat. Convertit més tard en la ciutadella per un monarca de la saga borbònica. Terra per cert, Sant Martí, de grans rendiments. Habitualment aquest tipus de terres, tal com ens diu l'historiador llenguadocià Pierre Vilar, permeteren la posterior industrialització de Catalunya; grans rendiments, grans plusvàlues, invertides a la indústria. La recapitalització es realitza per mitjà de la manufactura, però també de la revalorització del sòl. Pesem que la vila Olímpica ha viscut aquest fenomen, però convertint els rendiments decreixents d'aquella indústria manufacturera a uns rendiments creixents i especulatius de la indústria residencial -costat del mar- i noves indústries de la creació i la innovació -indústries netes, que encara revaloritzen més el sòl- que creen valor.

Santa Coloma de Gramenet com alguna vegada he dit i escrit, és un lloc que la naturalesa no li ha estat prou generosa des de la perspectiva capitalista. Només la banda del riu, propietat de la saga Castellarnau, llinatge matern de Josep Mª de Sagarra, eren les millors terres -Torre Balldovina- ara abrusades per l'avinguda Santa Coloma, carrer Sant Joaquim, Cultura, Pompeu Fabra etc.

**Però, el que molesta
és que molts dels beneficis
s'han internat en algunes
butxaques particulars,
més aviat poques.**

A més moltes de les antigues famílies propietàries eren de llinatge nobiliari, de tipus rendista, i no eren, a diferència de les del pla, comerciants. A Badalona per exemple, es dona un fenomen semblant al Cap i Casal. Ací, per diverses raons els petits propietaris es beneficien de la necessitat d'assentament i habitatge de les diferents onades migratòries. La més forta durant el règim franquista. Poc ordre i molt de desconcert a l'hora de definir el model de ciutat.

**Ara, crec que és un moment molt dolç per aquest municipi.
Deixat de la mà, l'especulació va destrossar el que podia haver-se convertit
amb una de les ciutats més boniques de la comarca barcelonina.**

Riu, muntanya, i ara mar, i també les rondes. L'han ubicat en un lloc més òptim en el mapa, malgrat la estigmatització que encara perviu en l'imaginari col·lectiu. Aquesta remodelació de la ciutat ha estat també, en aquest cas, sense entrar en més detalls, gràcies a les persones que hi viuen transformant-la segons el òptim d'equilibri. En tant significa; necessitats pressupostaries, necessitats socials, necessitats de benefici. No obstant, cal tenir ben present que aquesta gran remodelació s'ha fet amb diner públic. Però, el que molesta és que molts dels beneficis s'han internat en algunes butxaques particulars, més aviat poques.

Llorenç Serra i el “misteri” del Pont Vell a la Santa Coloma de principis del segle XX

Chema
Corral

Historiador

Ara fa cent anys que va morir l'alcalde que va pilotar l'entrada de Santa Coloma al segle XX. És, doncs, un bon moment per aprofundir en els fets més importants d'aquella època, entre els quals hi ha la construcció del Pont Vell. Un cert “misteri” l'envolta ja que ningú sap quan es va inaugurar ni existeix cap recerca publicada sobre el procés de la seva construcció. L'historiador de tota la vida de Santa Coloma, Joan Vilaseca i Segalés, ens diu que va ser el 1915, data que continuava apareixent a diversos quaderns d'història, publicats per diferents autors, a finals dels anys 80 del segle XX. Aquesta era una data no qüestionada, fins al punt que, temps enrere, figurava a la web municipal i, jo mateix, vaig cometre l'errada de donar-la per vàlida a un article sobre el centenari de l'Església Major, l'any 2015.

Em vaig assabentar de l'error a través de Josep Maria Roca, director del Mirall.net, i vaig començar a investigar. Al ple municipal del 9 de setembre de 1918, fet per comunicar la mort de Llorenç Serra Badosa, l'alcalde accidental Joaquim Batista, en glossar la seva figura i els seus projectes diu “el quedar terminado el puente del Besós, cuyas obras estan muy adelantadas”. Definitivament, no era certa la data del 1915. Davant d'aquesta constatació decideixo esmenar l'errada i, és ara, en el marc del centenari de la mort de Llorenç Serra quan, després de fer una recerca, escric les meves conclusions com una contribució a esclarir i a enriquir la historiografia colomenca.

En Llorenç Serra va impulsar les transformacions que necessitava un poble immers en diverses dinàmiques de canvi des de finals del segle XIX. En aquell petit poble agrícola de poc més de 1.500 habitants a principis de segle, aïllat, tancat i amb greus dèficits de comunicació amb Barcelona i el seu entorn, podem dir que convivia tres dinàmiques de canvi: els estiuejants, els immigrants i l'arribada de la indústria.

El bon clima i la tranquil·litat del poble van atreure a estiuejar-hi, des del darrer quart del segle XIX, famílies benestants de Barcelona, que participaven a la vida del poble fins al punt que, el 1915, es va fixar la celebració de la Festa Major d'Estiu el primer cap de setmana de setembre, per tal d'acomiar-les. Paral·lelament i, des de l'Exposició Universal de 1888, comencen a arribar els primers immigrants aragonesos i posteriorment murcians. També, malgrat no tenir el pes d'altres llocs, es van instal·lar al poble fàbriques com Can Baró, Can Sala o Miquel Costa.

Aquesta realitat necessitava d'infraestructures que adaptessin Santa Coloma als nous temps. Va ser Llorenç Serra, alcalde de 1906 a 1913 i de 1916 a 1918, quan va morir, qui va encapçal·lar la modernització del poble. En aquells temps, l'arribada del telèfon i de l'enllumenat públic, l'obertura i eixamplament de carrers i places o la creació del laboratori bacteriològic, entre moltes d'altres realitzacions, eren de gran transcendència per a la vida del veïnat colomenc. El Museu Torre Balldovina va mostrar la magnitud d'aquesta transformació a l'exposició que va produir amb motiu del centenari.

Pont Vell de Santa Coloma de Gramenet. Foto: Sergio Más

Dues característiques de la personalitat d'en Llorenç Serra ens poden ajudar a comprendre com va aconseguir posar en marxa tantes iniciatives transformadores en un poble tancat i conservador, com era la Santa Coloma d'aleshores. Per una banda, la seva influència al poble i, per l'altra, la seva capacitat de relació amb les persones clau de la política catalana, en especial amb Prat de la Riba.

Fill de família de pagesos benestants, Llorenç va substituir al seu pare com a masover de la Torre Balldovina, finca d'extenses terres de conreu propietat de Ferran de Sagarra, l'historiador que va descobrir el Poblats Ibèrics Puig Castellar el 1902. Era una persona culta, preparada, responsable, religiosa i autoritària, que militava a la Lliga Regionalista i, conseqüentment, la seva base social era les gents benestants, pagesos i comerciants.

Més enllà de tot aquest tipus de mesures, Llorenç Serra tenia visió de futur amb decisions i propostes estratègiques que han deixat petjada a Santa Coloma. Vegem-ne algunes.

Partint del Pont Vell i de l'Església Major, que aleshores s'estaven construint, com a punts de referència clau, el 1914 es redacta un Pla Urbanístic que dissenyava com havia de créixer el poble, pla que després no es va aplicar. A la part de dalt es dibuixaven carrers radials que sortien de l'Església Major i que, amb l'obertura del Passeig Mossèn Jaume Gordi, es connectaria el temple amb la Plaça de la Vila. Cal tenir en compte que aquesta planificació va inspirar la futura alineació dels carrers al barri del Riu i a l'entorn del mercat Sagarra.

La Santa Coloma d'aleshores estava dintre d'una Catalunya en ple desenvolupament industrial i del moviment obrer, així com d'una important expansió cultural, on la burgesia encapçalava les reivindicacions nacionals davant la despreocupació de l'anarquisme i el marxisme. La Lliga Regionalista era, aleshores, el partit d'aquesta burgesia que preconitzava un catalanisme polític basat en aconseguir el màxim d'autonomia, de desenvolupament cultural i de modernització del país. Aquest era el marc polític i ideològic on estava situat en Llorenç Serra.

El principal instrument institucional del catalanisme va ser la Mancomunitat de Catalunya, que neix el 6 d'abril de 1914 amb la unió de les quatre diputacions i que va tenir a Prat de Riba com a primer president. La Mancomunitat va fer una intensa activitat de modernització econòmica i social i de desenvolupament cultural, que es concreta amb un impuls de les obres públiques, l'ensenyament i la cultura. Parlem de la Mancomunitat perquè aquesta institució va tenir relació amb Santa Coloma i amb un altre projecte estratègic d'en Llorenç Serra.

L'ajuntament colomenc va demanar al govern central, l'any 1913, l'aprovació del projecte de creació de la Mancomunitat de Catalunya, amb el convenciment que contribuiria a la prosperitat del país. Potser va ser una premonició, però les gestions de Llorenç Serra van aconseguir que la Mancomunitat adquirís els terrenys de la finca Torribera, de 288.859 m², per construir una clínica per a malalts mentals, que va ser una realitat el 1930. Aquesta decisió ha estat beneficiosa, ja que Santa Coloma ha pogut disposar d'un complex sanitari, cultural i esportiu de primer ordre a la vegada que s'ha impedit que aquest indret acabés sota les urpes de l'especulació.

EL "MISTERI" DEL PONT VELL

El gran dèficit que patia el poble era la comunicació amb el seu entorn. No hi havia cap pont sobre el Besòs que connectés amb Barcelona, només unes passeres de fusta per anar a peu i calia desplaçar-se a Sant Adrià per agafar el tramvia. La construcció d'un pont esdevé una infraestructura estratègica pel poble i les gestions de l'alcalde amb la Diputació de Barcelona, que presidia el seu amic Prat de la Riba, van donar fruit i el 31 de desembre de 1913 es posa la primera pedra del Pont Vell, que serà de formigó armat, amb una longitud de 150 metres i una amplada total 10,5 metres. El pont va ser arrasat per una "besosada" el 1943 i l'administració franquista va tardar 10 anys en reemplaçar-lo per l'actual. Pont Vell de Santa Coloma. Arrasat per les riuades del 1943. Fotografia facilitada per Ernest Prats.

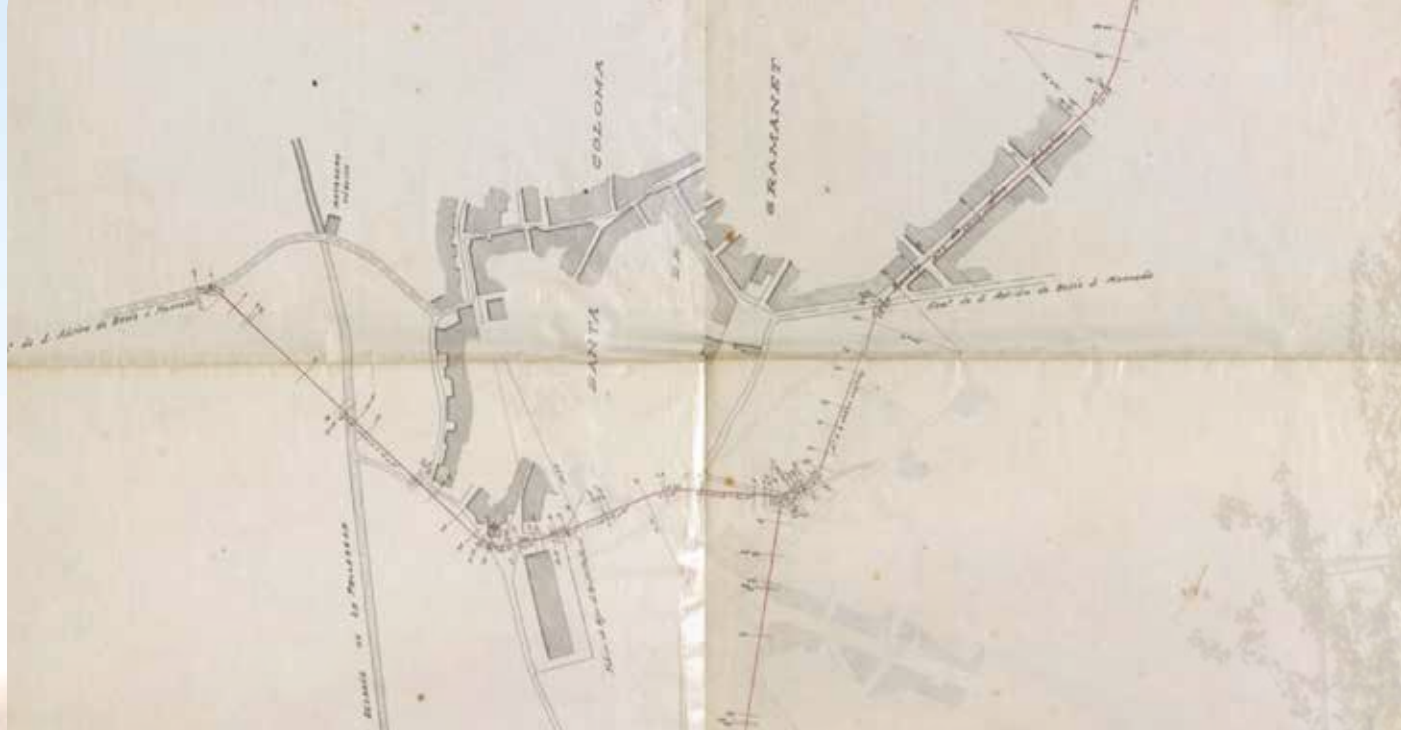

Pont Vell de Santa Coloma de Gramenet. Arrasat per les riuades del 1943. Foto: Ernest Prats

La construcció del Pont Vell estava dintre del projecte d'obertura del camí veïnal de Sant Andreu (carretera de Ribas) a Santa Coloma. El 1910, quan Llorenç Serra envia una carta al president de la Diputació de Barcelona demanant les obres del camí i del pont, l'actual passeig de Santa Coloma, conegut popularment com la "carretera de los cuarteles", eren camps de cultiu o no urbanitzats, imprescindibles per executar el projecte. El pont era la infraestructura fonamental, però sense el camí veïnal esdevenia estèril.

La primera constatació que hem de fer és que aquest projecte no es va finalitzar tal i com estava previst. La part del camí que va des de la carretera de Ribas al pont no es va poder fer perquè l'ajuntament de Barcelona no havia cedit els terrenys i el de Santa Coloma ho va fer a darrere hora; per aquesta raó, aquesta part del camí va ser segregada de la contracta el març de 1921. Vuit anys després de l'aprovació del projecte, els ajuntaments encara no havien cedit els terrenys necessaris.

La segona constatació, aquesta positiva, és que la construcció del camí veïnal a la part esquerra del riu va servir per canviar el traçat de la carretera de Sant Adrià a la Roca, tot deixant de passar pel centre del poble, ja que aquest ramal també constituïa la nova travessia per Santa Coloma de l'esmentada carretera. Aquest desviament va ser molt beneficiós, doncs s'havia augmentat considerablement l'ús de carruatges i automòbils i calia descongestionar el poble i evitar accidents.

La part del plànol del projecte que afecta al poble de Santa Coloma. 1913. AGDB OPP 1849.

L'any 1913 és quan es posa en marxa el procés, ja que s'articulen els mecanismes de gestió pública necessaris: la Diputació i el Ministeri de Foment, en conveni, aproven el projecte per un valor de 297.409,77 pessetes, el plec de condicions particulars i econòmiques i l'execució mitjançant subhasta pública, així com el finançament de l'obra. L'Estat contribuirà a les despeses de la construcció amb un 25% del cost real i la Diputació amb un 75%. Els ajuntaments estaven obligats a expropiar i cedir els terrenys necessaris i a pagar la cinquena part de les obres d'esplanació i afermament; a l'Ajuntament de Santa Coloma li va correspondre pagar per aquest concepte 7.900,08 pessetes.

Al desembre de 1913, hi tindran lloc dos actes significatius de distint caire. El 30 es va adjudicar de forma provisional l'execució del projecte a Ramon Baxeras Marsà, contractista de Sarrià, per la quantitat de 252.779 pessetes, amb una baixa de 44.630 pessetes respecte el preu de sortida. El dia 31 es va realitzar un acte de col·locació de la primera pedra, beneïda pel rector de la parròquia de Santa Coloma i amb l'assistència de diputats provincials i a Corts, representants dels ajuntaments de Barcelona, Badalona i Montcada i la corporació municipal colomenca. Aquest acte té tres significats que són complementaris: primer, celebrar que el tan desitjat pont ja està en marxa; segon, homenatjar Llorenç Serra, que aquell mateix dia deixava l'alcaldia per voluntat pròpia; i tercer, una representació de focs d'artifici polític quan encara ni tan sols s'havia dipositat la fiança per part del contractista.

Les obres comencen el maig de 1914 i havien d'estar acabades el maig de 1916, però pateixen un llarg i tortuós camí que finalitzarà a l'octubre de 1925 amb la devolució de la fiança a Ramon Baxeras. Les responsabilitats són compartides entre l'administració i el contractista. Ja hem parlat de que l'incompliment dels ajuntaments de Santa Coloma i Barcelona en la cessió dels terrenys mutilen el projecte, però també hem de parlar del retard en el pagament de les certificacions d'obres, que obligarà a la Diputació a abonar interessos de demora el 1916. Com a contraposició, observem una excessiva permissibilitat de l'administració provincial envers el contractista al llarg dels anys.

Tot dóna a entendre que el contractista es va prendre amb tranquil·litat l'execució d'un encàrrec que va veure la recepció provisional el 1921, 7 anys després del seu inici i 5 després de la data prevista de lliurament. Això es veia venir des del començament, ja que tres mesos després d'iniciades les obres, a l'agost de 1914, l'enginyer de la Diputació encarregat de la inspecció escriu a un informe que el contractista "ha observado una lentitud en la ejecución de dichas obras que raya el abandono y que de continuar por mas tiempo daria lugar a una notable alteración de la marcha de los trabajos".

Com si no fos suficient aquestes mancances de les administracions públiques i del contractista, cal situar un seguit de problemes afegits, a vegades sobrevalorats o utilitzats com a excusa, d'índole climàtica i econòmica. Les pluges, l'augment del cabal i dels corrents subàlvies del riu i les gelades són les raons que impedièren poder cimentar el pont. La situació inflacionista produïda pels efectes de la 1ª Guerra Mundial desfasarà els preus fixats a la subhasta i generarà una demanda de revisió de preus; la demora de la recepció del ferro, la manca de mà d'obra i les vagues també interferiran a les obres. Tots aquests problemes van ser argumentats per permetre suspensions d'obres i concessions de pròrroques en el termini de lliurament del projecte.

Davant aquest endarreriment, l'ajuntament i el veïnat colomenç pressionen perquè les obres es dinamitzin. Tot i la contradicció de l'ajuntament, que no va cedir la totalitat dels terrenys fins el 1920, el Ple municipal va tractar el tema el novembre i el desembre de 1918 i va facultar l'alcalde a presentar un ofici, davant el president de la Diputació, amb la protesta del consistori i adjuntant la instància d'uns 400 veïns que demanaven que s'activessin les obres del pont.

El 1921 entra en funcionament el Pont Vell

El desenllaç d'aquest procés ple d'incidències s'inicia el segon semestre de 1920. El contractista demana fer la recepció del pont i del camí fet i segregat de la contracta les obres de la part del camí quins terrenys l'ajuntament de Barcelona encara no havia cedit. La Mancomunitat accedeix a les dues peticions i adverteix al contractista que al pont li manca "la col·locació del passamà de la barandilla, extracció dels maons que havien estat col·locats en la part inferior de les bigues per sostenir les armadures, el pintat del ferro de l'angle de les aceres", tot deixant clar que si no enllesteix les obres "s'efectuaran per l'administració a càrrec de la contracta". Unes obres que el contractista no va fer al·legant que no eren de la seva incumbència.

La decisió més estratègica de la Mancomunitat va ser la d'autoritzar a la Secció Tècnica de Carreteres, Camins i Ponts a construir un petit ramal que comunicés el pont amb l'antic camí de Sant Andreu a Santa Coloma, de forma que aquest no quedés aïllat. El ramal es farà utilitzant els terrenys situats a l'estrep dret del pont que van ser cedits a l'ajuntament de Santa Coloma pel Marquès de Castellbell, el setembre de 1920. Cal recordar que aleshores la marge dreta del riu pertanyia a Santa Coloma fins a prop de la via del tren.

El projecte del camí veïnal i el pont va costar 224.739,44 pessetes, tan sols 28.040 menys de la quantitat adjudicada a Ramon Baxeras, però no estem davant d'un estalvi real perquè no es va fer tot el projecte. Cal tenir en compte dues qüestions que hem anat veient i que influeixen contradictòriament en la liquidació: la revisió de preus va fer augmentar el cost d'execució de l'obra feta, mentre que la segregació de la part del camí, des de la carreta de Ribas fins al pont, va fer disminuir el preu fixat a la contracta.

Pel que fa a la inauguració o posada en funcionament del pont, puc afirmar que va ser el 1921. La Diputació aprova, el novembre de 1928, el projecte reformat d'acabament de les obres del camí veïnal on, als antecedents de la Memòria, es diu que el pont funciona "al tránsito público desde 1921". Però estic en condicions d'ajustar més i, per això, cal retenir dues dates: El 13 de gener de 1921, que és quan es fan, de forma satisfactòria, les proves de resistència per a la recepció provisional del pont. I el 22 de febrer de 1921, data de la carta dirigida a l'alcalde de Santa Coloma, aleshores Miquel Serra Badosa, pel Reial Automòbil Club de Catalunya, que comença dient "Habiendose inaugurado, aunque provisionalmente, el pase por el Puente de nueva construcción sobre el rio Besós", per acabar demanant que s'arregli el ramal d'accés al pont. Per tant, podem concloure que el Pont Vell va començar a utilitzar-se entre aquestes dues dates.

De totes formes, de l'escrit del Reial Automòbil no es pot deduir la celebració d'un acte públic i protocol·lari, en tot cas, fa referència a l'obertura del pont a la circulació. Justament, a la recerca no he detectat, en els expedients consultats, pistes de cap acte d'inauguració, la qual cosa no vol dir que s'hagi de descartar definitivament.

I si no es va fer, com és possible que una infraestructura d'aquesta importància no tingués un acte institucional d'inauguració? La resposta és la situació d'inseguretat administrativa en què es trobava el pont i el conjunt del projecte. La Mancomunitat, hereva de la Diputació, màxima gestora del projecte en conveni amb el govern de l'estat, no podia organitzar un acte d'inauguració d'un pont inacabat ja que el contractista no va enllestir les obres ordenades per la mateixa Mancomunitat. Però, a la vegada, com es podia tancar el pas per un pont tan esperat i necessari? Tot dóna a entendre que la gent va començar a utilitzar-lo amb normalitat el gener-febrer de 1921. L'alcalde Llorenç Serra va treballar per trencar l'aïllament d'aquell poble rural des de 1910 fins a la seva mort el 1918, però no va veure terminat el Pont Vell perquè no es va inaugurar el 1915, sinó que es posa en funcionament el gener/febrer de 1921, tal i com ha quedat documentat al llarg d'aquest article. Sens dubte, la commemoració del centenari de la mort d'en Llorenç Serra, ha estat el millor moment per contribuir, amb aquesta recerca, a la història de la Santa Coloma de principis del segle XX.

“Habiendose inaugurado, aunque provisionalmente, el pase por el Puente de nueva construcción sobre el rio Besós”

FONTS DOCUMENTALS

AGDB. Arxiu General de la Diputació de Barcelona.
OPP 3664, exp. 5; OPP 1847; OPP 1849; OPP 1650.

AMSCG. Arxiu Administratiu de l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet. Llibre d'actes del Ple de la Corporació de 1910 a 1923.

AHSCG. Arxiu Històric de Santa Coloma de Gramenet.
R 1728, R 2090.

RESUM CRONOLÒGIC

8 de febrer de 1910. Ofici de Llorenç Serra, dirigit al president de la Diputació, sol·licitant fer el projecte i les obres del camí de Sant Andreu a Santa Coloma, amb un pont sobre el riu.

27 de maig de 1913. La Diputació aprova el Projecte de “Camí Veïnal de Santa Andreu a Santa Coloma amb pont sobre el Riu Besós”, redactat per l'enginyer Federico Turell, amb un pressupost de 297.409,77 pessetes.

31 de desembre de 1913. La Comissió de Foment de la Diputació proposa adjudicar l'execució del projecte a Ramon Baxeras, per la quantitat de 252.779 pessetes.

31 de desembre de 1913. Acta de la col·locació de la primera pedra del Pont Vell.

25 de maig de 1914. El contractista presenta la primera d'una llarga sèrie d'instàncies demanant segregacions de trams, suspensions d'obres, pròrroques del termini de lliurament, revisió de preus, argumentant raons climàtiques i econòmiques.

9 de juny de 1914. La Diputació requereix als ajuntaments que posin els terrenys a disposició o inicien procés d'expropiació forçosa.

16 de juny de 1917. Ofici de l'Alcalde de Santa Coloma, Llorenç Serra, demanant a la Diputació de Barcelona la recepció provisional del ramal del camí que ha de constituir la travessia per Santa Coloma del camí de Sant Adrià a la Roca.

10 de gener de 1918. Recepció provisional de les obres del ramal demanat per l'Ajuntament de Santa Coloma.

3 de desembre de 1918. Al Ple municipal es dóna compte de la instància d'uns 400 veïns que demanen que s'activin les obres del pont.

15 de març de 1920. El contractista demana que es faci la recepció del pont i que es segregui els trams dels terrenys que no estaven cedits.

24 de novembre de 1920. La Mancomunitat adverteix al contractista que el pont està inacabat i autoritza a la Secció tècnica de carreteres camins i ponts per construir un petit ramal que comuniqui el pont amb l'antic camí de Sant Andreu a Santa Coloma.

13 de gener de 1921. Acta de les proves de resistència per la recepció provisional del pont. Proves que han resultat satisfactòries.

22 de febrer de 1921. Carta del Reial Automòbil Club de Catalunya a l'ajuntament, on afirma que està oberta la circulació pel pont i demana que s'arregli el ramal d'accés al pont.

30 de març de 1921. La Mancomunitat acorda definitivament la segregació de la contracta del tram del camí que resta per executar entre l'estrep de la dreta del pont i la carretera de Barcelona a Ribas.

28 d'abril de 1924. La Mancomunitat declara definitivament rebudes les obres i diu que s'ha demorat “por no haber atendido cumplidamente el contratista la conservación de las obras durante el plazo de garantía”.

1 d'abril de 1925. Liquidació de les obres per la Mancomunitat.

21 de noviembre de 1925. La Comissió liquidadora de la Mancomunitat aprova que es retorni a Ramon Baixeras Marsà la fiança que va fer efectiva en data 2 de març de 1914.

11 de setembre de 1928. Memòria de Reformat del Projecte de camí veïnal feta per la Diputació, on es diu que el pont està obert al trànsit des de l'any 1921.

La situació sociolingüística a Santa Coloma de Gramenet

Albert
Fabà

Societat Catalana de Sociolingüística

1. INTRODUCCIÓ.

Santa Coloma de Gramenet és la vuitena ciutat de Catalunya. L'any 2017, segons l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat), comptava amb un total de 117.597 habitants.

La ciutat va experimentar un creixement espectacular durant tot el segle passat. D'aquesta manera, mentre que als inicis del segle XX Santa Coloma era un petit poblet que no arribava a les 1.500 persones, l'any 1950 havia crescut fins assolir, aproximadament, uns 13.000 habitants.

Però entre els anys 50 i els 70 el volum demogràfic torna a incrementar-se moltíssim i els habitants es multipliquen per vuit. A partir d'aleshores segueix creixent, encara que més lentament, fins a l'any 1981, on s'assoleix un total de més de 140.000 habitants.

Aquest gran increment demogràfic es deu a un intens procés d'immigració. Es tracta, com a moltes altres ciutats de la perifèria barcelonina (però també de determinats districtes de la Ciutat Comtal com Nou Barris, Sant Martí o Sant Andreu) d'immigrants que provenen del sud peninsular (sobretot d'Andalusia i Extremadura) i que, per tant, tenen el castellà com a llengua inicial.

En interrompre's aquest procés migratori, arran de l'eclosió de la crisi econòmica dels anys vuitanta, el creixement de la ciutat s'estabilitza i, fins i tot, minva.

El punt més baix d'aquesta disminució s'assoleix l'any 2000 (ja al segle XXI) amb 117.103 habitants, una xifra relativament semblant a la dels inicis dels setanta. No obstant això, a partir d'aquest moment es reprèn una nova onada migratòria formada, aquest cop, per persones que no tenen, d'entrada, la nacionalitat espanyola una part important de les quals té altres llengües inicials, diferents tant del català com del castellà.

En bona part, doncs, la ciutat de Santa Coloma de Gramenet és una bona representació de moltes ciutats metropolitanes (L'Hospitalet de Llobregat, Gavà, Cornellà de Llobregat, Viladecans...) que també han experimentat durant aquests gairebé cent anys una evolució demogràfica semblant. Una evolució que ha de tenir, com veurem, unes conseqüències sociolingüístiques pregones.

Continuem centrant-nos, però, abans d'entrar en la sociolingüística, en les característiques sociodemogràfiques actuals de la ciutat. Que també són, fruit, evidentment, d'aquesta història demogràfica.

Els nats a Catalunya, si considerem les dades del 2017, són el grup principal, amb un 50% de la població, lluny però del 64,7% del conjunt català. El segon grup és el de nats a Espanya, amb un 25,9%, 8,8 punts percentuals més que la xifra de Catalunya, que és d'un 17,1%. Finalment, els nats a l'estranger, a Santa Coloma, també són un grup molt nombrós, d'un 24%, 5,8 punts més que al conjunt català, on el percentatge és d'un 18,2%.

Aquest darrer grup s'ha anat incrementant progressivament. Al 1997 hi havia 1.551 colomencs nats a l'estranger i al 2017 28.224. Els percentatges d'increment més intensos es produeixen a finals del segle XX i en els primers anys del segle XXI (entre el 1997 i el 2000, l'increment és del 168,8% i entre el 2000 i el 2002 del 142,3%), mentre que a partir del 2004 baixa en intensitat, fins que a partir del 2014, a conseqüència de la crisi econòmica del 2008, es produeix un lleuger decreixement. Darrerament es torna a créixer, però molt lentament.

Si atenem a la procedència per països d'aquests nats a l'estranger trobem que el primer és Marroc, amb un 15,1% del total dels estrangers (una xifra semblant a la de Catalunya), però segueixen de prop els nats a la Xina, amb un 14,4% (al conjunt català la xifra és molt inferior, d'un 3,7%). El bloc de nats a països llatinoamericans a Santa Coloma és important, amb un 23,3%, similar al percentatge català, que és d'un 21,5%. Segueixen, en el cas colomenc, els nats al Pakistan, amb un 8,5% (a Catalunya són menys, un 3,3%), els nascuts a Bangladesh, amb un 5,3%, a l'Índia, amb un 4,2% i al Brasil, amb un 2,9%

Les perspectives de futur són, per tant, l'increment dels nats a Catalunya i a l'estranger, mentre que els nats a la resta d'Espanya aniran minvant, per un fet pur i simplement biològic.

Grafic 1 Només hem tingut en compte els 10 primers països d'origen.

2. LES COMPETÈNCIES LINGÜÍSTIQUES.

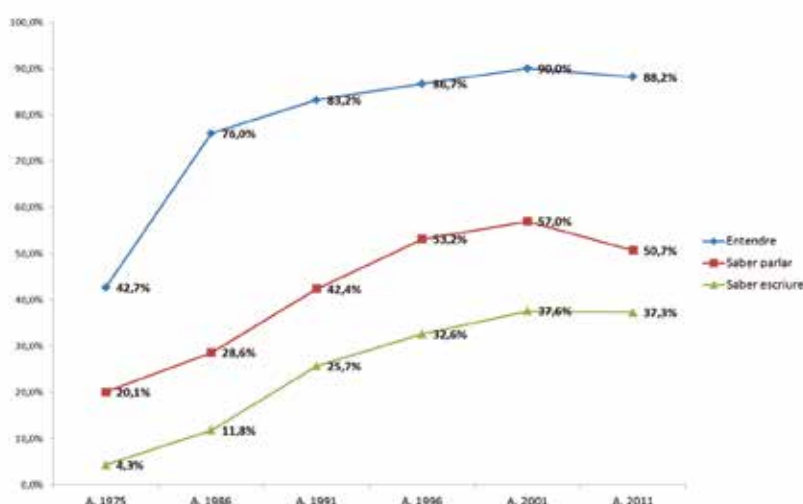
Iniciarem la visió sociolingüística amb un recorregut per l'evolució de les quatre competències lingüístiques des de l'any 1975 fins ara.

Ho farem de la mà dels censos i padrons lingüístics. Tenim la sort de poder utilitzar les dades del padró lingüístic de l'any 1975, que només es va fer, dirigit pel sociolingüista Modest Reixach, als municipis de la província de Barcelona (Reixach: 1985). Des d'aleshores, a partir del 1986 s'han anat confeccionant els respectius padrons i censos lingüístics en els anys acabats en 6 o en 1, amb una cadència, per tant, quinquennal. Lamentablement, a partir del 2001 es fan, exclusivament, cada 10 anys. Podem veure les dades de Santa Coloma al gràfic 1.

GRÀFIC 1

Evolució de les competències lingüístiques.

Anys 1975-2011. Santa Coloma de Gramenet

De les implicacions que va tenir la gran allau demogràfica dels anys seixanta i setanta, formada per persones que no coneixien el català, n'és testimoni la situació sociolingüística de l'any 1975 (referida als coneixements lingüístics de la població).

Més d'un 57% dels habitants de la nostra ciutat no entenia el català, gairebé un 80% no el sabia parlar i pràcticament un 96% no el sabia escriure. El padró del 1975 també afegia una pregunta sobre la llengua familiar dels enquestats i a la ciutat que analitzem només un escàs 11,3% tenia el català, com a llengua familiar. Les mancances de coneixement de la població, el volum molt migrat dels autòctons catalanoparlants i un context polític molt difícil per al català (sense presència a l'escola, pràcticament inexistent als mitjans de comunicació) provocaven, en aquella època, una molt minsa presència de la nostra llengua a la vida social de la ciutat.

Amb l'arribada de les noves institucions catalanes i l'esforç que es va fer per facilitar el coneixement del català als qui no el sabien, l'índex de competència ha anat creixent, a poc a poc, molt especialment pel que fa a entendre'l.

Tanmateix, l'arribada de noves immigracions, a finals del segle XX i inicis del XXI, fa minvar el percentatge dels que, al 2011, afirmen saber parlar el català. Entre els deu anys que van del 2001 al 2011 aquest percentatge davalla uns 7 punts, aproximadament. Aquesta davallada no es produeix en els percentatges de la competència escrita.

Malgrat els avenços temporals que hem constatat, s'aprecien clarament les deficiències que encara hi ha a la ciutat, quant al coneixement del català. El percentatge dels que afirmen saber parlar en català és encara molt lluny de la mitjana catalana i el dels que el saben escriure és clarament per sota del 50% de la població. Queda doncs, molt camí per recórrer.

3. LLENGUA INICIAL I LLENGUA D'IDENTIFICACIÓ. USOS LINGÜÍSTICS

A banda de les competències lingüístiques de la població hi ha d'altres variables que són molt útils per copsar la situació sociolingüística d'un determinat territori. Aquí ens referirem breument a la llengua inicial i la llengua d'identificació, d'una banda, i a l'ús lingüístic en diverses situacions, de l'altra. Atès que aquesta informació no es pot trobar als padrons i censos lingüístics ens basarem en la mostra de l'EULP ² 2013 que es refereix a veïns de Santa Coloma de Gramenet ³.

² EULP: Enquesta d'usos lingüístics de la població catalana. Idescat i DGPL.

³ També hi ha una enquesta de l'any 2001 dirigida per Fabà, Albert; Galvez, Olga; Manrubia, Joan; Simó, Anna i Ubach, Noemí. Però hem preferit basar-nos en les dades més recents. Per consultar alguns dels resultats de l'enquesta de 2001 veure Fabà: 2004.

La llengua inicial és refereix a la llengua que l'enquestat va parlar a casa seva, quan era petit. A la literatura sociolingüística internacional també se la sol anomenar L1. La llengua d'identificació és la llengua que l'enquestat considera com a pròpia.

*Més concretament la pregunta que es feia a l'EULP era
"Quina és la seva llengua?"*

Ambdues variables són molt importants per definir un determinat context sociolingüístic, ja que hi ha una correlació molt gran entre elles i l'ús lingüístic. Més fins i tot que els coneixements lingüístics de la població. Òbviament, saber una llengua és imprescindible per poder-la usar, però no tothom que la coneix l'usa habitualment.

El primer que convé destacar és el caràcter clarament minoritari dels que tenen el català, tant com a llengua inicial (un 6,7%) i també com a llengua d'identificació (un 10%). A l'apartat anterior ja havíem insistit en la incidència que havien tingut els diversos processos immigratoris en l'estat de les competències lingüístiques dels ciutadans de Santa Coloma de Gramenet. Però, gràcies a l'increment progressiu de les competències, les seves possibilitats d'usar el català, que com hem vist eren molt limitades l'any 1975, s'haurien d'haver incrementat amb el temps. No és el cas de les variables a què ens referim ara. Així, l'any 1975 hi havia un 11,3% de la població de la ciutat que tenia el català com a llengua familiar, una xifra d'una grandària similar a les dues variables que tenim en compte aquí. En aquest cas no sembla que hi hagi hagut, per tant, gaires avenços. Més aviat un lleuger retrocés, fruit d'un doble fenomen: la incorporació, durant els últims anys, dels nats a l'estranger i el desplaçament a altres ciutats del Maresme o el Vallès de persones catalanoparlants inicials o que havien incorporat el català, com a llengua d'identificació.

Tot i això, tant a la nostra ciutat com al conjunt de Catalunya, sempre hi ha més persones que s'identifiquen amb el català que catalanoparlants inicials. Diversos analistes (Fabà: 2005 i Torres: 2005) han indicat que aquest fet evidència una certa capacitat d'atracció del català. Una capacitat que fins i tot es pot mesurar amb alguns índexs. Així, si sumem el percentatge de catalanoparlants inicials i la meitat dels bilingües inicials a Santa Coloma s'obté un total de 8,4 punts, mentre que al conjunt de Catalunya és de 32,5 punts. Si efectuem la mateixa operació, però per als que s'identifiquen amb el català, l'índex colomenc és de 11,7 punts i a Catalunya de 40,1 punts. A continuació calculem la diferència entre la llengua d'identificació i la llengua inicial i la dividim per 100. Si l'índex que aconseguim és positiu indica que el català té una certa capacitat d'atracció, al menys des d'aquest punt de vista.

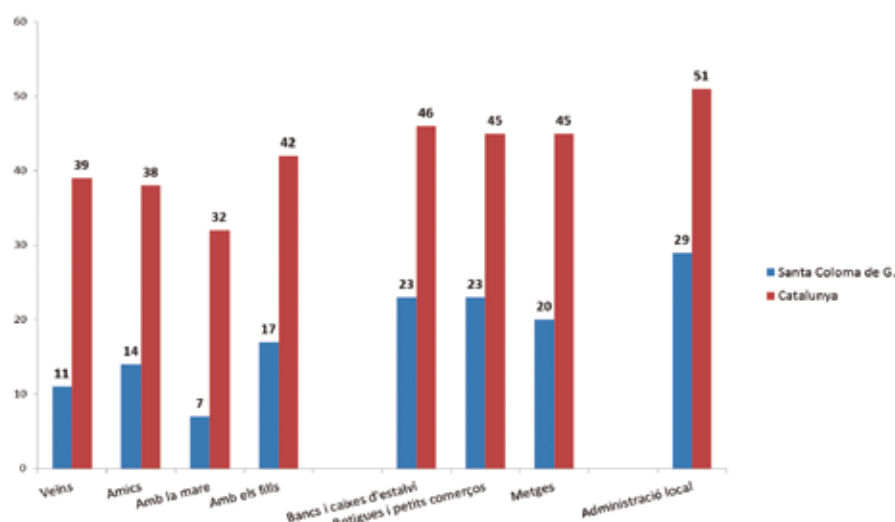
Fet i fet, doncs, a Santa Coloma aconseguim un índex de 0,033 punts i a Catalunya de 0,076. Certament són índexs modestos (es podrien llegir d'aquesta altra manera: un 3,3% de les persones que no tenen com a llengua inicial el català sí que s'hi identifiquen, de forma plena o compartida, a Santa Coloma, o un 7,6% al conjunt de Catalunya), però el més important és que a la nostra ciutat, amb un context sociolingüístic tan desfavorable cap al català, aquesta llengua també té una certa capacitat d'atracció, tot i que amb una intensitat inferior a la del conjunt català. No sempre és així, en tots els territoris de parla catalana. Al País Valencià, per exemple, on hi ha territoris amb capacitat d'atracció del català, n'hi ha d'altres (les principals ciutats com València, Castelló, Alacant i Elx) on retrocedeix (Fabà i Montoya: 2012). El cas que analitzem de Santa Coloma de Gramenet, per tant, té un mèrit important.

Convé ara fixar-se en els usos lingüístics que, de fet, és la variable que més ens ha d'interessar. I ho farem de la mà d'una sèrie de preguntes que es refereixen a l'ús en diversos contextos, alguns de caràcter més privat i altres de caràcter més públic.

Per facilitar-ne la lectura hem creat un índex sintètic que expressa l'ús del català mitjançant una única xifra. Ens hem basat en les opcions de resposta de les respectives preguntes a l'EULP: només català; més català que castellà; tant català com castellà; més castellà que català; només castellà; només una altra llengua i altres combinacions de llengües (que a l'EULP es detallen més, però que sempre tenen percentatges molt petits). Per elaborar l'índex, tal com es fa a l'Ofercat, hem ponderat amb un valor 1 el cas només català, un valor 0,75 el cas més català que castellà, un valor 0,5 el cas tant català com castellà, un valor 0,25 el cas més castellà que català i amb un valor 0 tots els altres casos en què no hi ha català.

GRÀFIC 2

Índexs d'ús del català. Any 2013.
Santa Coloma de Gramenet i Catalunya

Hem organitzat les dades en tres blocs: situacions més relacionades amb l'ús privat (veïns i amics), d'altres de caràcter més públic (bancs i caixes, metges, botigues i petits comerços i grans establiments comercials) i finalment l'ús dels ciutadans a l'administració local. L'anàlisi es fa des del punt de vista de l'usuari, és a dir quina llengua utilitza el ciutadà quan parla amb els seus veïns, quan va als bancs o caixes d'estalvi, etc. o, finalment a alguna oficina de l'administració local.

De la mateixa manera que hem vist amb els altres casos, els valors de Santa Coloma sempre són inferiors als del conjunt de Catalunya, tot i que en segueixen la mateixa pauta: els índexs més inferiors són els de les situacions privades i s'incrementen en els més públics, mentre que l'índex més alt sempre és el de l'administració pública.

4. OFERCAT. UN ESTUDI QUE NEIX A SANTA COLOMA

Al 1999 l'estudi Ofercat, que havia nascut al CNL L'Heura de la nostra ciutat, obtenia el premi Antoni M. Badia i Margarit de la DGPL. L'estudi pretenia aconseguir una bona informació sobre l'oferta lingüística en català que es produïa a la ciutat. S'obtenien quatre indicadors, dos de retolació (retolació identificativa i informativa) i dos de caràcter oral, la llengua inicial d'atenció al públic (LIO) i la llengua d'adequació oral (LAO), cas que l'interlocutor utilitzés el català.

El resultat fou de 47 punts sobre cent, un índex relativament equilibrat. Però si es tenien en compte les dades per sectors la situació era força desigual. El primer era ensenyament i sanitat, amb un índex d'oferta del català de 74 punts; seguia l'administració pública (amb un pes decisiu de l'Ajuntament), amb 61 punts; ja molt lluny economia i societat, amb 32 punts, i mitjans de comunicació (bàsicament generalistes), amb 21 punts.

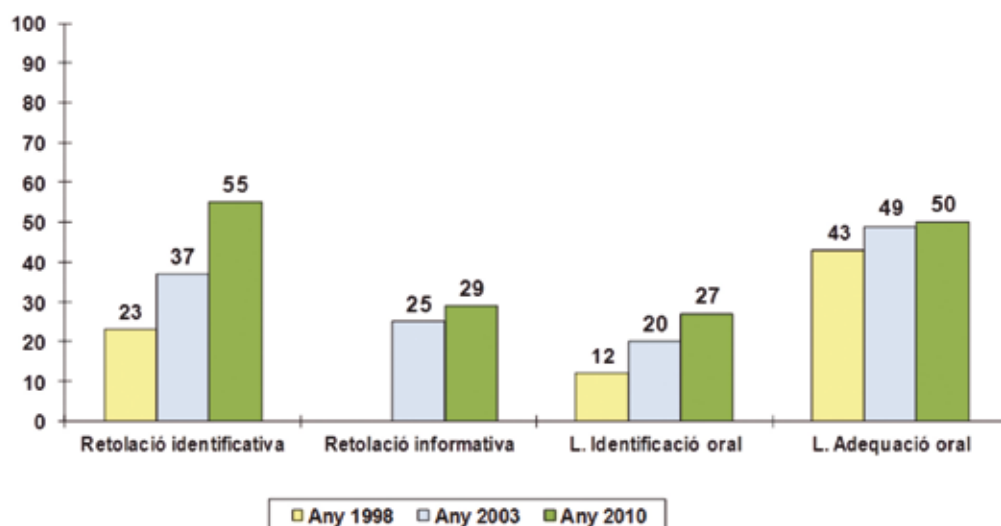
Des d'aleshores l'Ofercat s'ha estès a quinze ciutats catalanes, la qual cosa ens permet apreciar quin era el lloc colomenc en el conjunt de la classificació (Fabà i Llaberia: 2008). Doncs el darrer, amb 51 punts (l'índex és diferent a l'anterior, ja que s'havia fet una segona observació, al 2002). Pel que fa a la resta de ciutats, Olot tenia l'índex més alt, amb 80 punts, Barcelona 64 i Cornellà un índex semblant al colomenc, amb 54 punts.

Des de fa uns quants anys l'estudi Ofercat es limita als establiments comercials de les respectives ciutats. Al gràfic 3 podem apreciar l'evolució dels índexs a Santa Coloma.

GRÀFIC 3

Evolució de l'oferta lingüística al comerç.

Anys 1998-2010. Santa Coloma de Gramenet

Allò més significatiu és el creixement que es produeix, especialment en la retolació identificativa (un 139% d'increment) i la llengua d'identificació oral (d'un 125%). En la resta de casos l'increment és més moderat.

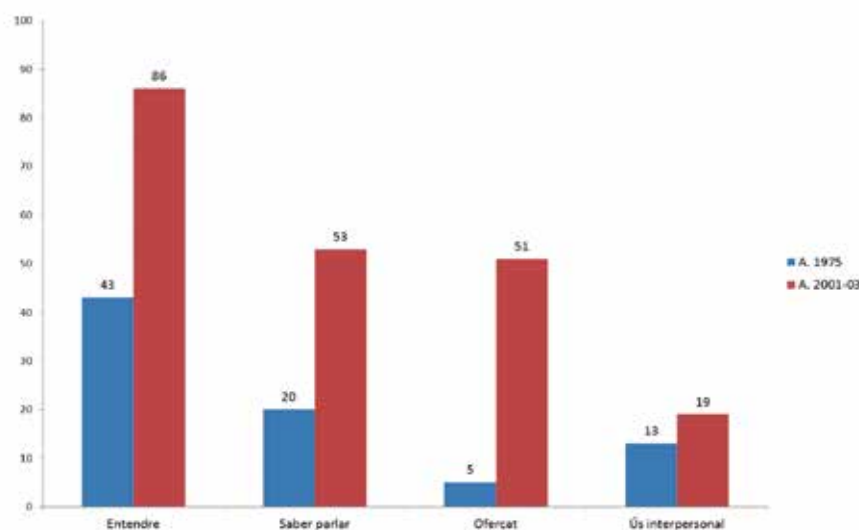
5. UNA PERSPECTIVA EVOLUTIVA. RESUM I CONCLUSIONS

- La situació sociolingüística de Santa Coloma de Gramenet està marcada decisivament per les grans immigracions que s'hi ha produït, tant per l'onada immigratòria dels anys seixanta i setanta del segle passat com la dels primers anys del segle XXI.
- Un bon indicador del pes sociolingüístic de l'onada dels anys seixanta i setanta és la competència lingüística de la població l'any 1975. Més d'un 57% dels habitants de la nostra ciutat no entenien el català, gairebé un 80% no el sabia parlar i pràcticament un 96% no el sabia escriure. El padró del 1975 també afegia una pregunta sobre la llengua familiar dels enquestats i a la ciutat que analitzem només un escàs 11,3% tenia el català, com a llengua familiar.
- Des d'aleshores el nivell de les competències lingüístiques s'ha anat incrementant progressivament, però aquest increment no ha influït de la mateixa manera a la d'altres variables sociolingüístiques, com podem veure al gràfic 4.

GRÀFIC 4

Dades comparatives.

Anys 1975-2000. Santa Coloma de Gramenet

⁴ La xifra dels tretze punts d'ús interpersonal resulta d'aplicar un model matemàtic sobre l'ús lingüístic (Fabà: 2003) a les variables que l'alimenten, en el cas del 1975.

Com es veu, l'oferta sí que ha crescut molt. Cal tenir en compte que al 1975 encara estàvem, pràcticament, en ple franquisme: l'ensenyament era pràcticament tot en castellà, l'administració també, etc. Tanmateix l'ús interpersonal de caràcter privat s'ha incrementat molt menys.

- Conseqüentment, a Santa Coloma de Gramenet, tot i els avenços progressius que s'han produït entre la població pel que fa als coneixements lingüístics del català, encara queda un camp molt ampli per recórrer. Tant pel que fa a la millora de les competències lingüístiques com a l'increment en l'ús del català.
- Un dels col·lectius on s'ha de prestar una especial atenció (sobretot pel que fa a la millora de la competència lingüística) és el de les persones que han nascut a l'estranger. És un dels grups on hi ha un percentatge inferior de coneixement del català, però, alhora on hi ha una proporció més gran de persones que el volen aprendre.

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

FABÀ, ALBERT; LÓPEZ, PILAR; SOLÉ, JOAN; UBACH, NOEMÍ (2000). Ofercat: indicadors sobre l'oferta de català a Santa Coloma de Gramenet. Revista de llengua i ús, 18. Barcelona: Generalitat de Catalunya
<https://www.raco.cat/index.php/LlenguaUs/article/view/129079>

FABÀ, ALBERT (2003). L'ús interpersonal del català i altres variables sociolingüístiques. Assaig d'un model interpretatiu. El cas de Santa Coloma de Gramenet. Revista de llengua i dret, 40. Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya

FABÀ, ALBERT (2005). La llengua inicial i d'identificació. Índexs d'avaluació de la capacitat d'atracció del català. A: TORRES, JOAQUIM (COORD.) "Estadística sobre els usos lingüístics a Catalunya 2003". Pàg. 221. Barcelona: Generalitat de Catalunya

FABÀ, ALBERT; LLABERIA, MIREIA (2008). Ofercat 2001-2006: oferta lingüística en 15 ciutats catalanes. Revista de llengua i ús, 41. Barcelona: Generalitat de Catalunya

FABÀ, ALBERT (2011). Enquesta sociolingüística a Santa Coloma de Gramenet. Estudi inèdit

FABÀ, ALBERT; MONTOYA, BRAULI (2012). La transmissió lingüística intergeneracional del català al País Valencià. Una perspectiva territorial. Caplletra. Revista Internacional de Filologia, 53. València: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana i Publicacions de l'Abadia de Montserrat
<http://www.raco.cat/index.php/Caplletra/article/view/267984>

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (2015). Enquesta d'usos lingüístics de la població 2013. Barcelona: Generalitat de Catalunya

REIXACH, MODEST (1985). Coneixement i ús de la llengua catalana a la província de Barcelona. Anàlisi dels resultats del Padró de 1975 i de l'avanç dels de 1981. Barcelona: Generalitat de Catalunya

TORRES, JOAQUIM (2005). Ús familiar i transmissió lingüística. A: TORRES, JOAQUIM (COORD.) "Estadística sobre els usos lingüístics a Catalunya 2003". Pàg. 81. Barcelona: Generalitat de Catalunya

José María
Cortés Martí

El “Noucentisme” de Llorenç Serra i Badosa

En el Museo Torre Balldovina, en la que fue residencia rural de la familia Sagarra-Castellarnau, se expuso del 1 de septiembre al 21 de octubre, Llorenç Serra. Una mirada de futur. Llorenç Serra i Badosa (1866-1918) alcalde de la ciudad entre 1906 hasta su muerte en 1918, exceptuando el bienio 1914-1915, impulsó con gran tenacidad la modernización de la ciudad cuando ésta era apenas una población predominantemente rural de 1.500 habitantes.

Expositores y fotografías, libros de cuentas y rótulos comerciales reconstruyen textualmente la narración gráfica del cambio social de Santa Coloma de Gramenet en los albores del siglo XX. La escenificación vital de quien fue su alcalde revive el fenómeno de la movilidad social ascendente, en un relato de amplia perspectiva de una sociedad en transformación, que a pesar de conservar una estratificación social básicamente agraria de amo-masovero-payés herencia del feudalismo tardío catalán, el hijo de los masovers de Can Sagarra llega a ser alcalde del municipio.

Como nos demuestra la exposición, Santa Coloma de Gramenet, a pesar de su ubicación excéntrica del Pla de Barcelona, es sensible a las transformaciones sociales y ambiciosa en sus proyectos de cambio, personificándose en el itinerario vital de quien fue su alcalde. La recreación escénica dibuja con precisión las características estructurales de la sociedad colomense a los inicios del noucentisme. Periodo que se caracterizó por un esfuerzo modernizador de toda la sociedad catalana.

La Mancomunidad lo tradujo en el desarrollo e instalación de la red telefónica, reconstrucción y ampliación de carreteras. En la instauración de bibliotecas populares y Escoles del Treball. Pero también en la prestación de servicios sanitarios de orientación benéfica, como fueron los complejos denominados Maternitat, hospitales antituberculosos, Hospital del Espíritu Santo, y en especial los llamados sanatorios mentales, de cuyo testimonio es el centro de Torribera edificado a principios de la década los años veinte del siglo pasado.

La obra más significativa de la metropolización noucentista, a parte de la canalización y el alcantarillado, fue sin duda la construcción del puente moderno, impulsado por Llorenç Serra, sobre el río Besós que conectó el municipio con Barcelona. Y ya en el mismísimo 1906, año de su inauguración, Santa Coloma se conecta con Barcelona siendo la primera línea de autobuses de la empresa “La Catalana”. Sin duda la exposición no solo es un tributo a la tenacidad de su alcalde, sino el papel destacado que jugó la ciudad en el proceso modernizador, aunque poco conocido y reconocido, del Barcelonés durante el siglo XX.

El Contramestre de Teixits: Observacions i Regles de Treball

Joan Vilaseca Ascuasciati autor del llibre *El Contramestre de Teixits: Observacions i Regles de Treball*, editat el 1923 a Santa Coloma de Gramenet, és tota una troballa del nostre pensament organitzatiu. Llibre de més de tres-centes pàgines, l'escriu a principis dels anys vint. Esgotada la primera edició s'edita una segona més complerta. El 1925 procedeix a la tercera edició, en castellà, destinada principalment a la resta d'Espanya i Sud-Amèrica. L'enginyer i professor Massó i Llorens promou el llibre, declarant-lo d'utilitat per les escoles d'arts i oficis d'Espanya. Descriu el taller des d'una vessant tècnica, pròpia d'un mestre mecànic però amb atenció al «component humà» des de la perspectiva més ergonòmica.

Joan Vilaseca Ascuasciati en el camp de recerca del Pensament Organitzatiu Català (Cortés, 2012) manifesta un univers valoratiu empíric —gens freqüent dins aquest àmbit analític— resultat de la vivència professional i l'experiència pràctica. Comparant-lo amb altres autors, Cebrià de Montoliu és un teòric que anhela una societat dels oficis; Josep Mª Tallada i Paulí és la personificació d'un intel·lectual pragmàtic, però en definitiva d'un acadèmic; Joan Vilaseca i Ascuasciati, expressa la paraula d'un home que ha viscut entre telers, olis, ferros i teixits, que ha inhalat la fetor dels tallers cruixidors i embrutits.

Exponent de fidelitat i entrega a la fàbrica ens ho diu a la introducció del llibre de 1923 «cercar la pols i la borra de les nostres fàbriques tota aquesta diversitat de procediments i de coses que són l'ànima del nostre treball, i reglamentar-ho en les pàgines d'un llibre, és la feixuga tasca que emprenem en compliment d'un deure». Un deure «a completar aquest buit» entre la teoria i el pràctic resultat de les «dificultats de formació i per l'infecció rutinària dels uns, i ple deficient tecnicisme, orb de tota pràctica dels altres» (Vilaseca, 1923, 5)

José María Cortés Martí

GRAMENETUM

Entitats que componen "Ciutat Universitària":

Ajuntament
de Santa Coloma
de Gramenet

Campus
de l'Alimentació
Universitat de Barcelona

FUNDACIÓ HOSPITAL DE
l'Esperit Sant

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

